

SITUAȚIA DIN BUCOVINA INTERBELICĂ REFLECTATĂ ÎN PERIODICUL CULTURAL „FĂT-FRUMOS” (1926–1940)

MARIAN OLARU

Despre Bucovina reunită în granițele statului național-unitar, în anul 1918, s-a scris mai ales în afara spațiului românesc, de către cei care au părăsit această provincie în anii dramatici de la jumătatea secolului trecut sau de către urmașii acestora, răspândiți pe cele mai diverse meridiane ale lumii: S.U.A, Canada, Germania, Austria, Israel, Australia, Franța, Rusia, Ucraina, Polonia și Ungaria. Nu puține dintre aceste scrieri privesc această perioadă în mod critic, punând-o în comparație cu „perioada habsburgică”, aceasta fiind văzută doar/mai ales în aspectele ei pozitive, după o abordare cunoscută, atașată mitului habsburgic, în care rolul „civilizator” al austriecilor în Bucovina este precumpănit. Până mai de curând, istoriografia română, atât cât a abordat această perioadă „posthabsburgică”, a abordat doar aspectele pozitive, determinate de Marea Unire din 1918, viața social-economică, politică și culturală înfloritoare din Bucovina, materializate într-o perioadă istorică foarte scurtă, de aproximativ 20 de ani. De aceea, studierea izvoarelor istorice de orice natură cade în sarcina contemporanilor, pentru o mai bună înțelegere a acestei perioade.

Publicația culturală bucovineană „Făt-Frumos”, revistă de literatură și folclor, a apărut la Suceava între anii 1926 și 1933, din 1934 și până în 1941, la Cernăuți și, între 1941 și 1944, la Râmnicu Vâlcea. Până în anul 1928, revista a apărut cu subtitlul de „revistă de literatură și folclor”, apoi subtitlul acesteia s-a schimbat în „literatură – artă – știință – viață socială”. Redactorul, și din 1929, director al acesteia, a fost Leca Morariu. În peisajul cultural interbelic, această publicație este una apreciată pentru calitatea materialului folcloric publicat, precum și a demersului teoretic însoțitor¹, fiind situată în imediata apropiere a publicațiilor românești „Grai și suflet”, coordonată de O. Densușianu, și „Anuarul Arhivei de

¹ Magdalena Vasilescu, *Revista „Făt Frumos” și orientarea spre folclor și etnografie*, în „Analele Bucovinei”, București, anul V, nr. 1, 1998, p. 154.

Folclor”, condus de Ion Mușlea. Publicația era apreciată ca fiind cu mult peste revista „Șezătoarea” și succesoarele acesteia. În paginile revistei găsim articole semnate de colaboratori precum: G. Voevidca, N. Drăganu, Nusi Tului, E. Nicanu, Dragoș Vitencu, Th. Capidan, Ion I. Grigore, Al. Lupu, Chr. Caragea, I. E. Torouțiu, V. Bogrea, Gh. Maxim, Al. Lambrior, Ion Muslea, N. N. Răutu, V. Loichiță, D. Furtună, Pimen Constantinescu, C. Berariu, Petru Iroaie, Al. Procopovici, Victor Morariu, D. Marmeliuc, V. I. Grecu, Lucian Predescu, Al. Zavulovici, I. Urban, A. Lascarov-Moldoveanu, I. Șiadbei, Mia Cernea, I. I. Grigore, Gh. Maxim, Nuși Tulliu, R. Căndea, Tiberiu Crudu, A. C. Cuza, I. Lucian Predescu, N. N. Răutu, Aurel A. Mureșan, Mia Cernea, A. Gorovei, I. Simionescu, Al. I. Zirra, Tudor Gallia, Radu Gyr, C. Mărculescu, Perpessicius (Dumitru S. Panaitescu), Scarlat Preajbă, C. Nedelcu, P. M. Vizirescu, P. Papahagi, Traian Cantemir, Pavel-Milan Șesan și mulți alții. La revistă au colaborat Emil Briedzycki (Polonia), Virginia Zoe Giorgi-Alberti (Italia). În sumarul revistei se regăsesc pagini inedite semnate de I. E. Torouțiu, I. Agârbiceanu, V. Alecsandri, Valeriu Braniște, Epaminonda Bucevschi, V. Bumbac, B. Șt. Delavrancea, Adrian Forgaci, Teofil Frâncu, I. Bianu, Matteo Bartoli, Octavian Goga, I. C. Grădișteanu, I. Grămadă, B. P.-Hașdeu, Șt. O. Iosif, T. Maioreșcu, D. Onciul, C. Porumbescu, Al. Vlahuță, G. Dem. Teodorescu, Gr. Tocilescu ș.a. Într-o scurtă trecere în revistă a originii autorilor, constatăm că aceștia sunt din întregul areal românesc, dar și din teritoriile de lângă România, precum cele locuite de istro-români.

Atunci când se împlineau zece ani de apariție a publicației „Făt-Frumos”, redactorul revistei arăta că aceasta a apărut departe de „vertiginosul clocot” metropolitan, având drept scop să înfrunte nesinceritatea, artificialul. În anul 1928, „Făt-Frumos” își lărgea cadrele programatice, incluzând în preocupări literatura, arta, știința și viața socială; acest din urmă aspect „era atât de reclamat de mezina Bucovină, de atâtea ori ultragiată de către speța detractorilor simili-profesionali, matadori ai celui mai frivol cinism, care răspund la nume ca d. p. Nichifor Crainic, Dragoș Popescu, Pamfil Șeicaru, N. Crevedia *e tuti quanti*”². Acest periodic a reușit „să răspundă real timpului și locului din care venea”³, „a știut nu numai să fluture paloșul risipitor de miasme, ci, credincios tradițiilor sale, și-a colindat cu sârg străbuna ocină, descălecând în câte o Grădină a Sfintei Vineri sau în câte o poartă de strămoșească zidire [...]. «Făt-Frumosul» Bucovinei, vlăstar al celui mai istoric pământ românesc, a cultivat în imagine, mai ales trecutul istoric și, alături de acesta, fenomenul cultural durabil”⁴. Această revistă a „ocrotit fenomenul cultural bucovinean”⁵, reușind să lupte cu înverșunare cu cel mai „feroce regionalism:

² „Făt Frumos”. Revistă de literatură și folclor (în continuare se va cita „Făt-Frumos”), anul X, nr. 1-2, 1935, p. 1.

³ *Ibidem*, p. 3.

⁴ *Ibidem*.

⁵ *Ibidem*.

regionalismul capitalei; afirmând dreptul de viață, cel puțin sufletească, al oropsitei Bucovine”⁶.

Redacția publicației „Făt-Frumos” a organizat Muzeul „Ciprian Porumbescu”, în colaborare cu Banca Suceveană, a publicat 15 broșuri (până în anul 1935) și extrase din revistă, a publicat ilustrate din revista „Făt-Frumos”, lucrarea istro-română *Lu frati nostri* (1928), cartea de rugăciuni istro-române, cărți de povestiri, precum cele ale lui P. Ispirescu, a strâns o importantă subscripție publică pentru bustul lui C. Porumbescu și colecția de lucrări inedite a lui Ciprian Porumbescu. Toate aceste împliniri l-au determinat pe Constantin I. Popescu să scrie că revista „Făt-Frumos” este una dintre foarte puținele publicații „care nu s-au înfeudat niciunei superstiții efemere, ci, cultivând adevărul, se închină doar Măriei Sale, Vremea”⁷.

Dacă partea etnografică și folclorică a revistei a fost într-o oarecare măsură în atenția cercetătorilor⁸, partea de analiză socială și politică nu a fost cercetată. Prin articolele publicate, multe referitoare la evenimentele acelei perioade, făcute de cele mai multe ori de către Leca Morariu, revista constituie un important izvor istoric aflat la îndemână pasionaților și cercetătorilor acelei perioade. De altfel, în articolul-program, intitulat *Poliția literară*, Leca Morariu indică unul dintre temeiurile care l-au determinat să publice această revistă, și anume înlăturarea „mistificării” (evident se referea la literatură, dar este un principiu pe care l-a aplicat și la aprecierea vieții social-politice) și „erijarea valorilor reale promovate”⁹. Autorul articolului-program critică tarele domeniului și ale societății, precum „autoidolatria și reclamagismul, cu întregul lor convoi de cesiuni, de mistificări, [care] îmbâcsesc atmosfera”¹⁰. Pentru asanarea morală și cea a literaturii era chemat Făt-Frumos, erou popular menit „să mai ciuntească din capetele balaurești, care fojgăie în viața noastră literară”.

Din lectura articolelor dedicate vieții social-politice și culturale a provinciei, desprindem apropierea pe care colectivul de redacție, în frunte cu Leca Morariu, au avut-o pentru cercurile politice apropiate lui Ion I. Nistor și liberalilor. Aceasta face ca în perioada diverselor guverne, în care erau implicați și țărâniștii, tonul critic să fie mai vehement. Aceasta nu înseamnă că spiritul cultural-civic și tonul critic nu sunt prezente și în perioadele cât liberalii s-au aflat în diverse formule de guvernare a țării, dar acestea privesc mai ales felul în care capitala, Bucureștii și unii dintre bucureșteni (ziariști, oameni politici, înalți diriguitori ai treburilor statului ș.a.) priveau provincia, în cazul nostru Bucovina, ca parte a Regatului României Mari.

La câțiva ani după Marea Unire, în presa literară descoperim câteva dintre realitățile care tensionau raporturile dintre centrul politico-administrativ, care erau

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*, p. 5.

⁸ Magdalena Vasilescu, *op. cit.*, p. 153–159.

⁹ Leca Morariu, *Poliția literară*, în „Făt Frumos”, anul I, nr. 1, 1926, p. 1.

¹⁰ *Ibidem*.

Bucureștii, și provinciile țării. În articolul *Regionalism pe din două*, aflăm că dr. Slătineanu, rectorul de atunci al Universității din Iași, se plângea de starea deplorabilă a acestei instituții și că, în aceste condiții, „te cuprinde un profund sentiment de rușine și revoltă împotriva regionalismului bucureștean, din pricina căruia merg spre ruină nu numai Iaș[i] ci, încetul, cu încetul, țara întreagă”¹¹. Conducătorul Universității ieșene propunea ca remediu față de starea de fapt, „un sănătos regionalism moldovenesc, singurul care poate reda Moldovei viața pe care i-a[u] ucis-o Bucureștii”¹². Dorind să taxeze exagerările rectorului Slătineanu, fără însă a apăra „snobismul bucureștean”, Leca Morariu pune în balanță situația Universității din Cernăuți, care nu era mai bună decât a celei din Iași. Totodată, constată că rectorul ieșean are numai pe jumătate dreptate și scrie: „Te simți a cincea roată de la car? N-ai decât să te afirmi! Dar afirmarea aceasta nu se poate obține cu o grevă ca cea a filologilor ieșeni d. p., care, unul de leac nu și-a arătat obrazul la congresul filologilor români, ținut în aprilie 1925, la București!”¹³

Un bun prilej de reflecție despre demnitate, curaj și minciună în societatea românească a vremii îl oferă aducerea osemintelor lui Ion Grămadă, eroul de la Cireșoia, care era înhumat în Dealul Tătărașilor, la Suceava, în vara lui 1926. Leca Morariu consideră, pe bună dreptate, că „peste marginea pragului celor veșnice îi mulțumim lui Ion Grămadă că ne-a răzbunat și că el, răzvrătitul, alină suferința tuturor adevăraților dezertori rămași în armata minciunii austriece!”¹⁴.

În Bucovina vremii erau în curs unele schimbări legate de introducerea legislației din Regat și adoptarea uniforme pentru elevi. În școlile în care cursurile erau urmate și de copii români, aceștia veneau la școală, pe vremea stăpânirii austriece, în costum popular. Leca Morariu consideră că ordinul Ministerului Educației, acela de a introduce uniforme școlare, era o „mămuțareală englezească”. De aceea, profesorii din Câmpulung Moldovenesc și din Suceava au votat o moțiune prin care cereau menținerea portului românesc. În articolul menționat autorul scria: „Costumul românesc ar avea și misiunea și efectul de a curăța portul din anumite regiuni de influențe străine. Și nădăjduim că bieții noștri copii de la țară vor fi îngăduiți să calce pragul școlii în haina lor (pe care le-o permitea până și stăpânirea austriacă!) și nu vor fi nevoiți să se împăuneze cu kakiul în care sârmanii cercetași își tremură genunchile goale pe cele colțuri de stradă, de hatărul atâtor sterile «defilări!»”¹⁵.

O privire asupra situației presei literare din provincie, comparată cu cea bucureșteană, se regăsește în articolul *Regionalism și capitalism*. Atunci când N. N. Vasiliu afirma (în publicația „Țara de Jos”, anul IV, nr. 2–3, 1927), că

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *Ibidem*, nr. 4, 1926, p. 97.

¹⁵ *Ibidem*, nr. 5, 1926, p. 160.

singura preocupare a revistelor de provincie ar fost aceea de a ajunge la nivelul celor bucureștene, Leca Morariu îl taxează pe autor ca fiind superficial, amintind că erau în țară destule reviste culturale de certă valoare, precum „Freamăt” (Focșani), „Gândul nostru” (Iași), „Slove” (Calafat) și „Făt-Frumos” (Suceava). Era revolta intelectualului din provincia fecundă a unui „localism creator”, care a dezvoltat o bogată mișcare culturală, literară și de idei, demnă de a intra în dialog – de la egal la egal – cu capitala țării (aici, termenul „capitalism” este derivat de Leca Morariu de la capitală). Autorul deplânge preocuparea unora de a administra necinstit banul public (ca, de exemplu, Grigore Tabacaru de la Iași, care dorea să „cucerească” o catedră de pedagogie și la Universitatea din Cernăuți). Leca Morariu se pronunță aprig pentru a apăra „biata noastră cultură «regională» împotriva iluștrilor mentori bucureșteni, care măsoară cultura după... lungimea manșetelor!”¹⁶. În pasajul citat se face referire la decanul Facultății de Drept din Cernăuți, care, în 1923, afirma că exponenții culturali ai Bucovinei erau „abia la prima generație de manșete”, acesta fiind, după respectivul decan, nivelul cultural al provinciei. Aprecierea universitarului cernăuțean îi prilejuiește lui Leca Morariu să scrie că „regionalismul nostru, și nu numai al nostru, dar Dumnezeu știe și de cel al Ardealului și cel al Basarabiei – n-are nevoie (...) de pomenitul «nivel»”¹⁷.

La nouă ani de la Unire, încă se mențineau diferențe de „mentalitate și intelectuale” între provinciile reunite cu Țara, în anul 1918. Acest lucru îl sesizează același N. N. Vasiliu, care devine ținta criticilor lui Leca Morariu, atunci când afirmă că „prin Ițcani și Predeal, nu se intră într-o țară de barbarie”¹⁸, așa cum afirmase cu câțiva ani mai înainte N. Iorga. Starea aceasta, de afirmare a așa-zisei superiorități a centrului față de provincie, a fost taxată de Leca Morariu și atunci când criticul bucureștean Paul I. Papadopol a intrat în dispută cu I. E. Torouțiu. Cu acest prilej, Papadopol afirma, în „Universul literar”, că Victor Morariu, colaborator al periodicalului „Floarea-soarelui”, era un necunoscut pentru mișcarea culturală a vremii. Norocul lui Paul I. Papadopol era acela de a se fi născut în „centrul culturii românești”¹⁹, așa cum se recomanda pe sine.

Uneori, lipsa de profesionalism și neinformarea unora dintre corespondenții presei culturale bucureștene determină nedumerire și revoltă în Bucovina și în paginile periodicalului „Făt-Frumos”. Așa este cazul corespondentului ziarului „Rampa”, care, neinformată fiind, scria, în 1 octombrie 1928, că Reuniunea „Ciprian Porumbescu” nu s-a gândit la reprezentarea operetei *Crai Nou* a compozitorului bucovinean, în Anul aniversar „Ciprian Porumbescu”. În fapt, informarea corespondentului de la „Rampa” s-a făcut incomplet, acesta parcurgând doar unele dintre numerele „Glasului Bucovinei” și omițând tocmai pe acelea care contraveneau „știrii” culturale prezentate. Atunci, din 1922 și până în anul 1925, în

¹⁶ Idem, anul II, nr. 3, 1927, p. 94–95.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Idem, anul II, nr. 4, 1927, p. 126–127.

¹⁹ Idem, anul III, nr. 4, 1928, p. 100.

orașele Vatra Dornei, Rădăuți și Botoșani au fost nu mai puțin de opt reprezentații ale operetei *Crai Nou* și, bineînțeles, și în anul 1928 au fost ținute astfel de reprezentații.

Împlinirea a zece ani de la unirea Bucovinei cu România a găsit autoritățile vremii într-un gol de inspirație și de reverență față de gestul făcut de bucovineni la 27 octombrie și, respectiv, 28 noiembrie 1918. Era într-o vreme când la putere venise, după o perioadă politică extrem de tensionată, un guvern țărănist, condus de Iuliu Maniu, și, conform regulilor de atunci, acesta se pregătea pentru alegerile ce au avut loc pe 12 decembrie 1928, la Cameră și între 15 și 19 decembrie 1928, la Senat. Politicianismul își arăta roadele și determina reacții puternice de condamnare din partea unora dintre membrii elitei bucovinene. În articolului *28 noiembrie (10 ani de la Unire)*, Leca Morariu scrie despre nevoia de sărbătoare a României, o țară „nepoliticianistă și, mai ales, neciocoită”. Autorul scrie admirativ despre Ion I. Nistor, care a ținut pe 27 noiembrie și 28 noiembrie 1928, în Aula Universității din Cernăuți și în Sala Sinodală, două conferințe, care au dat „informația istorică și răscolirea sufletească, atât de cerute de momente ca acestea”²⁰. Au fost de față Ioan Inuleț, pentru Basarabia; C. Brătescu, pentru Dobrogea, V. Loichiță, pentru Banat și Sextil Pușcariu, pentru Ardeal. Așa cum aprecia Leca Morariu, pentru că România se afla sub semnul politicianismului, „autoritățile au fost prezente numai prin agenții săi de poliție și de siguranță”²¹. Pentru această situație creată în Bucovina, la zece ani de la unire, justificarea autorităților nu a fost una care să calmeze sau să-i mulțumească pe locuitorii acestei provincii, care și-au adus aminte că s-au unit cu Țara, în 1918, fără condiții: „Cu concursul (atât de steril) al autorităților, s-a crezut că Unirea Bucovinei trebuie sărbătorită cu Unirea Ardealului, la 1 Decembrie”. La data indicată, tot Ion I. Nistor a conferențiat pe această temă. Leca Morariu concluzionează: „De aceea, voi, moldovenii ai Bucovinei, nu pregetați de a-l sărbători pe al nostru 28 noiembrie și, fie chiar în pofida poliției (cum a fost cazul în al 10-lea an de la Unire!), nu pregetați să arborati sfântul nostru simbol, în culorile curcubeului, vestitor de senin. [...] Arborati-l în cel mai tainic adânc al sufletului vostru, sfințit prin suferință”²².

În deceniul al treilea al secolului al XX-lea, preocuparea presei bucovinene a fost una deosebită pentru reflectarea situației minorităților, mai ales că, la fondarea sistemului de la Versailles, asupra României s-au făcut presiuni pe această temă de către marile puteri învingătoare. De asemenea, în epocă au fost numeroase plângerile unora dintre minoritarii Bucovinei către Consiliul Ligii Națiunilor, la Geneva, care reclamau nerespectarea Tratatului Minorităților de către România. Într-un articol dedicat chestiunii amintite, Leca Morariu subliniază, mai ales, poziția lui Aristide Briand, reprezentantul Franței. Acesta, luând în considerare dreptul inalienabil al minorităților de a solicita aplicarea tratatului din 1919,

²⁰ Idem, anul III, nr. 6, 1928, p. 202.

²¹ *Ibidem.*

²² *Ibidem.*

consemnează: „Trebuie evitat [...] de a se crea o instanță de judecată în fața căreia cetățenii să poată pleda împotriva propriilor guverne”²³. În același context, consemnăm și îngrijorarea lui Leca Morariu față de atitudinea guvernului moscovit, privitoare la chestiunile „litigioase” dintre România și U.R.S.S. Autorul reproduce, din „Izvestia”, unele pasaje care prezintă punctul de vedere sovietic. Nouă ni se par explicite cele ce urmează: „Față de declarațiile ministrului român de externe, că Protocolul «Litvinov» ar însemna recunoașterea și asigurarea definitivă a granițelor actuale, constatăm că aceste iluzii sunt lipsite de temeii. Protocolul nu rezolvă chestiunile litigioase pendinte între Rusia Sovietică și România. Renunțarea la război nu poate fi și o renunțare la drepturile sovietelor asupra teritoriului ocupat (!) de România”²⁴.

În mai multe numere al periodicii „Făt-Frumos” sunt prezentate, cu îngrijorare, evenimentele din anul 1929 din partea de nord a Bucovinei pe tema calendarului și a sărbătoririi Paștelui. După cum aflăm din publicația amintită, la 12–13 iunie 1928, Sfântul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române a stabilit, în conformitate cu principiile Consiliului Ecumenic de la Niceea, ca ziua de 31 martie 1929 să fie sărbătorită ca prima zi a Paștelui din anul 1929. Hotărârea Sfântului Sinod a provocat reacții de rezistență în partea septentrională a Moldovei și a Basarabiei. Mai mult, în februarie 1929, a fost pusă în circulație o carte poștală cu semnătura patriarhului Bisericii Ortodoxe Române, prin care se amintea că ziua de 31 martie 1929 urma să fie prima zi a Paștelui. Având semnale că minoritarii de rit vechi din provinciile reunite cu Țara nu privesc cu ochi buni această hotărâre a B.O.R., Sfântul Sinod revine, în 8 martie 1929, cu precizarea că fiecare biserică avea a sărbători Sfintele Paști cum va crede de cuviință. Adică, ortodocșii de rit vechi din Bucovina și din Basarabia puteau sărbători Paștele începând cu 5 mai 1929. La conturarea acestei hotărâri de schimbare a contribuit mitropolitul Gurie din Chișinău și părintele Visarion al Hotinului²⁵. În acest context putem constata, împreună cu autorul articolului, că față de măsura Sf. Sinod, încă din decembrie 1928 s-a pornit o adevărată răzmeriță în partea de nord a Bucovinei, sub sloganul „Teperi, svaboda!” („Acum, libertate!”). În preajma sărbătoririi Paștelui pe stil nou, în mai multe sate locuitorii s-au revoltat și i-au obligat pe preoții locului să le predea cheile de la biserici, să promită că vor ține serviciul divin, aferent acestei mari sărbători creștinești, pe stil vechi, pe 5 mai 1929. Din articolul *Anarhia din nordul Bucovinei. După acte oficiale*²⁶, aflăm că s-au răscolat în Duminica Floriilor, joi, 28 martie 1929, unii dintre locuitorii din Vășcăuți pe Ceremuș (unde s-a înființat și un „soviet”, care controla situația); locuitorii din Slobozia Banilei; apoi cei din comuna Milie, din Plasa Răstoacelor; din Ceahor, de lângă Vășcăuți; vineri, 29 martie 1929, s-au răscolat cei din Stăneștii de Jos și Stăneștii de Sus, pe

²³ *Problema minorităților în discuția Ligii Națiunilor*, în Idem, anul IV, nr. 1, 1929, p. 21.

²⁴ *Protocolul de la Moscova*, în *Ibidem*, p. 28.

²⁵ *Ibidem*, p. 46.

²⁶ Idem, anul IV, nr. 2, 1929, p. 71–74.

Ceremuș și cei din comuna Ispas, din Plasa Răstoacelor. În unele locuri, evenimentele au urmat un curs dramatic, așa cum consemna preotul Antonie Tofan: „Oamenii de ordine, preoții și toți conducătorii buni și loiali sunt amenințați cu moartea. Chiar și copiii, elevii școalelor primare, refuză de a spune rugăciunile cu «Hristos a înviat!». [...] Autoritățile nu ne iau în apărare, nici cele administrative, nici cele judecătorești, nici cele militare și de siguranță”²⁷. Documentele vremii consemnează că și în alte localități din Bucovina au avut loc astfel de evenimente: Berbești, Zeleneu, Călinești pe Ceremuș, Mărăcineni – în plasa Răstoacelor, Carapciu pe Ceremuș, Zamostea, Vilaucea etc.

În epocă sunt cunoscute raporturile tensionate care au existat între unii dintre liderii minorității ucrainene și autoritățile statului român, multe dintre acestea determinate de eșecul proiectului politic de existență a unui stat ucrainean independent, datorat instaurării ocupației sovietelor asupra Ucrainei, dar și de dorința administrației românești de a realiza o centralizare rapidă și eficientă a statului, în optica acelei vremi. În acest context, sesizând substratul profund al mișcărilor rutenilor, cel care semna cu pseudonimul Maur scria: „În legătură cu aceste mișcări anarhice îndreptate, în primul rând, împotriva noii orânduiri pascalicești, să reținem că cei ce le-au pus în scenă și le întrețin urmăresc, de fapt, țeluri mai mari. Nu avem în fața noastră numai o mișcare, să-i zicem antibisericească; temeiurile și rostrurile ei sunt de natură evident politică. [...] Planul distrugerii a tot ce este românesc în aceste părți ale Bucovinei e în plină aplicare, metodic și sigur. Iar noi... polemizăm!”²⁸. Pentru a întări cele afirmate mai sus, semnatarul articolului scria că pe 29 martie 1929, la Stănești de Jos, preotul E. Malec a afirmat: „Nu ne trebuie Paști românești, popă românesc și învățător român!”²⁹.

În același timp, autoritățile statului român, venite la putere în noiembrie–decembrie 1928, care aveau o altă viziune față de problema drepturilor și libertăților minorităților naționale, manifestau o atitudine binevoitoare față de tendințele naționaliste ale ucrainenilor bucovineni, mai ales ale aceluia din satul Toporăuți, unde un oarecare Karaklia dezvolta o mișcare de emancipare în jurul Cabinetului de lectură, susținut de publicația „Ceas”. Toate acestea se făceau în condițiile în care biserica lui Miron Barnovschi era prezentată de ucrainenii ca fiind „ridicată de turci” și, datorită ignoranței prefectului Neamțu, Societatea Academică Studențească „Junimea” era împiedicată să ridice în același sat o Casă de citire pentru români. Presiunile de slavizare forțată a satului Toporăuți („Republica lui Karaklia”) erau evidente atunci pentru că, ori de câte ori cantorul român Dobre se plângea în ziarele de limba română de „patima coloniștilor moldoveni din capitala republicii Karaklia”, autoritățile se dovedeau surde la aceste mesaje și cantorul

²⁷ *Ibidem*, p. 74.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*.

trebuia să își pună noi geamuri la casă³⁰. Explicația acestui fapt o găsim ceva mai încolo, în articolul intitulat *Karaklia*³¹. Conform acestui articol și după informațiile publicate de Pamfil Șeicaru în ziarul „Curentul” (nr. 617, 1929), Karaklia a fost un iredentist ucrainean de nuanță rusofilă, care a fost dat afară din învățământ de autoritățile austriece, în vremea când Bucovina era parte a imperiului dualist. După înființarea P.N.Ț., Karaklia a devenit membru al acestui partid și șef al organizației județene a P.N.Ț. din Cernăuți³². Apoi, ministrul Instrucțiunii Publice, Nicolae Costăchescu, l-a reprimat pe Karaklia în învățământ, l-a numit director de școală și acesta a fost despăgubit de statul român cu 800 000 lei, pentru perioada cât fusese dat afară din învățământ³³.

Între informațiile importante le regăsim pe cele din articolul *Oropsirea Bucovinei*³⁴, scris de Al. Gir, în același ton cu acela privitor la sărbătorirea a zece ani de la Unire: „Singulară Bucovina a fost oropsită și îndosită ca Cenușăreasa din poveste. Când, în noiembrie, anul trecut, Bucovina se pregătea să îmbrace haine de sărbătoare în cinstea zilei, care în toamna anului 1918 îi adusesse libertatea națională, i s-a interzis bucuria pentru care se pregătea. Îi rămăsese, totuși, Bucovinei speranța că anul acesta va aduce pentru dânsa un semn de mai festivă atenție. Semnul acesta nu s-a produs, însă, căci, prin simpla serbare de 10 Mai, cu caracter pur local, nu va pretinde cineva că s-a dat Bucovinei toată cinstirea la care ar fi avut dreptul”³⁵.

În aceeași vreme, acum idealizată de contemporanii noștri, problema manualelor școlare era abordată sub titlul *Eternele noi manuale didactice*, semnat de Fr. Vrânceanu, din care reținem următoarele aprecieri: „O adevărată pacoste pe capul bieților elevi aceste manuale didactice! Nu trece an școlar fără ca să nu fie revizuite și adăugite (totdeauna după «noua» programă analitică) sau, pur și

³⁰ *Ibidem*, nr. 6, 1929, p. 215.

³¹ *Ibidem*, p. 230–231.

³² Absurdul situației era acela că Teofil Sauciuc-Săveanu, presupus exponent al românismului din această provincie, îl avea ca șef politic pe Karaklia.

³³ Că este vorba de o abordare mai largă a problemei minorităților în guvernarea țărănistă reiese și dintr-un articol ulterior, *Utopia minoritară*, din care aflăm că Teofil Sauciuc-Săveanu susținea următoarele, criticate de autor: „Acești copii, care vorbesc în limba maternă, vor învăța mai bine în limba română, dacă vor avea posibilitatea în cei dintâi ani ai învățământului primar să învețe și două ore pe săptămână în limba lor maternă”. Cf. „Făt-Frumos”, anul IV, nr. 6, 1929, p. 232. Disputa pe problema drepturilor minorităților naționale își va mai găsi loc în revista „Făt-Frumos”: „Fulgerați de îndârjită durere, vestim românilor că moldovenia din Nordul Bucovinei, după necurmată boliște politicianistă, a răposat (vremelnic) în februarie 1930, de când șase ore de limba ucraineană în școlile primare de peste Prut vor să ni-i înstrăineze până și pe nevinovații copii ai proaspeților coloniști români din... republica Karaklia și Dutczak”. Cf. „Făt-Frumos”, anul V, nr. 2, 1930, p. 49. Tot aici, la p. 76, găsim articolul *Iuda Iacobanul!* Din acesta aflăm că deputatul I. Iacoban a fost exclus din Societatea Studențească „Junimea”, cu calificativul *cum infamia*, pentru că a susținut că elevii ucraineni ar fi putut studia limba maternă, în școală, câte șase ore pe săptămână.

³⁴ „Făt-Frumos”, anul IV, nr. 2, 1929, p. 49–50.

³⁵ *Ibidem*.

simplu, înlocuite cu altele³⁶. Introducerea unor astfel de manuale în circuitul didactic (biblioteci, „lădițe școlare” pentru elevii sărmani etc.) atrage, în final, vânzarea la kilogram a celor ieșite din uz, „căci alt rost nu li se va găsi³⁷. Aceeași chestiune a fost reluată și în articolul *Recenzii*³⁸, în care se subliniază „modificarea pripită” a programei școlare și graba cu care autorii au fost obligați să alcătuiască manuale școlare. Așa era cazul lui G. I. Chelaru, care a „improvizat” la rezezeală *Cartea de Limba română pentru clasa a V-a*: „Graba cu care au trebuit să lucreze ar fi doar o circumstanță atenuantă, care nicidecum nu scuză inadvertențe și lipsuri³⁹, ca acelea pe care autorul le prezenta mai pe larg.

În publicația „Făt-Frumos” este prezentată și activitatea periodicelor culturale cernăuțene „«Codrul Cosminului». Buletinul Facultății de Științe de la Cernăuți”, „Revista Filologică”, „Junimea literară”, „Candela”. Apariția unei noi publicații, „Tribuna”, ar fi putut însemna încă o contribuție la culturalitatea Bucovinei (*Bucovina intens culturală*⁴⁰), mai ales că directorul acestui periodic era C. Loghin. Premisele păreau a fi promițătoare, având în vedere că, de la primul număr al acestui periodic, redacția și-a afirmat dorința de a fi independentă, pentru că semnatarii articolelor nu fuseseră implicați în politică, în administrație și nu râvniseră „onoruri oficiale⁴¹. Dar redacția „Tribunei”, al cărei debut avea stângăciile inerente oricărui început, alături de o doză substanțială de „demagogism” jurnalistic, procedează la un atac neinspirat la adresa singurului ziar bucovinean ce apărea, de peste zece ani, „Glasul Bucovinei”, scriind „bălțata exagerare”: „Zece ani de existență a «Glasului Bucovinei» înseamnă zece ani de strădanie eroică pentru a îngropa prestigiul jurnalisticii românești din Bucovina⁴². Pornind de la această stare de fapt, autorul necunoscut al articolului (probabil Leca Morariu) procedează la aducerea cu picioarele pe pământ a redactorilor de la „Tribuna”, demolând unele dintre articolele mai puțin bine scrise. Critica apărătorului ziarului „Glasul Bucovinei” pornește de la cronicile teatrale neinspirate ale lui C. Loghin, asemănate cu un „chestionar pentru bacalaureat”, „spălăcitul necrolog” al aceluiași autor pentru C. Berariu, „opintirile” lui Loghin pentru lămurirea schiței lui D. Protopopescu, *Jimmy, Jack, Sam și Harry* etc. Analiza minuțioasă a diferitelor articole din „Tribuna” dovedește faptul că această publicație nu era suficient de informată, că ea cuprindea numeroase articole cu inexactități și că numai independentă nu era, pentru că „nu poate vedea dincolo de gardul simpatiilor ei personale⁴³. Pentru că scrisese un articol de atitudine

³⁶ *Ibidem*, nr. 6, 1929, p. 224.

³⁷ *Ibidem*.

³⁸ *Idem*, anul V, nr. 2, 1930, p. 69.

³⁹ *Ibidem*.

⁴⁰ *Cronică*, în *Idem*, anul IV, nr. 6, 1929, p. 228.

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² *Ibidem*.

⁴³ *Ibidem*, p. 229.

polemică, autorul nu uită să prezinte și lucrurile bune ale „Tribunei” și anume: „înfierarea nemaipomenitei camelote politicianiste, că primarul Cernăuților, Nicu Sauciuc, subvenționează Conservatorul cernăuțean cu 5 000 lei, iar fanfara Uzinei Tramvaielor [din] Cernăuți cu 200 000 lei”⁴⁴. Finalul articolului este tonic și invită la sporire culturală: „Și fiindcă cerem pentru presa noastră bucovineană stimulentele emulației, îi urăm tinerei «Tribune» să izbutească a se dezbăra de pasiunea juneții (care, mai apoi, poate ajunge întempestivă și blestemată patimă) și să-și afle, în sfârșit, cărările cele trainice”⁴⁵. Peste ani, situația Conservatorului din Cernăuți a revenit în atenția publicației „Făt-Frumos”, dovedindu-se că multe dintre observațiile presei culturale din provincia nu au fost luate în seamă. De exemplu, în articolul *Conservatorul cernăuțean* (nr. 3, 1938), aflăm că bugetul instituției din capitala Bucovinei avea doar 1/5 din bugetul anual al Conservatorului din Cluj. În timp ce Conservatorul din Ardeal avea 3,8 milioane de lei, la 200 de studenți, cel din Cernăuți avea doar 800 000 de lei, la 225 de studenți, din care 51% erau români. În același timp, la instituția cernăuțeană, în 1938, activau numeroși profesori neretribuți⁴⁶.

În calitatea sa de periodic cultural, „Făt-Frumos” critică exagerările politicianiste și aservirea unora dintre intelectuali. Așa este cazul profesorului Traian Brăileanu, care a publicat, în „Înfrățirea românească” (Cluj), o cronică demolatoare la adresa celor care au scris lucrarea aniversară *Zece ani de la Unirea Bucovinei, 1918–1928*. Între semnatarii lucrării aniversare îi găsim pe I. Nistor, R. Căndea, A. Ieșan, Em. Iliuț, Aurel Morariu, G. Rotică ș. a. Titlul articolului semnat de Traian Brăileanu este ilustrativ pentru conținutul și modalitatea de analiză asumate de universitarul cernăuțean: *Literatura politicianilor jidoviți*. Autorul articolului din „Făt-Frumos” califică scrierea lui Traian Brăileanu drept rezultat al „ranchiunelor individuale”, care s-au produs împotriva celui mai talentat director de bibliotecă universitară – C. Mandicevschi, a eruditului cărturar și om de școală – Em. Iliuț și a multor alora, nedreptățiți în același fel⁴⁷.

În același spirit, publicația „Făt-Frumos”, în articolul *Sânzienii Sucevei*, critică delăsarea și lipsa de interes a vremelnicilor zilei, care n-au făcut mai multe pentru sărbătorirea Sânzienelor la Suceava: „Niciodată, nici chiar în restriștea războiului, Sânzienii n-au adunat atât de puțin norod ca anul acesta! [...] Anii trecuți îl vedeai în urma raclei Sfântului, asudând de-a valma cu poporul, pe ministrul I. Nistor, pe T. Sauciuc-Săveanu [...]. În fruntea celor cu odăjdii pășea mitropolitul Nectarie”⁴⁸. În acest context, reținem și consemnarea *Al doilea bogdănesc descălecat în Bucovina*, care se referă la revenirea pe plaiurile septentrionului moldav a lui George-Bogdan Duică. Acesta a vizitat Bucovina,

⁴⁴ *Ibidem*, p. 230.

⁴⁵ *Ibidem*.

⁴⁶ *Idem*, anul XIII, nr. 3, 1938, p. 111–112.

⁴⁷ *Idem*, anul IV, nr. 6, 1929, p. 230.

⁴⁸ *Idem*, anul V, nr. 3, 1930, p. 114.

între 12 și 23 mai 1930, trecând prin localitățile Putna, Sucevița, Rădăuți, Cernăuți (14–17 mai) și Suceava (21 mai). Lumea culturală bucovineană s-a grăbit să-l întâmpine cum se cuvine pe ardeleanul care slujise pe vremuri mișcarea cultural-națională a românilor din această provincie, numai „oficialitatea zilelor noastre n-a spurcat cu nicio atenție aceste sărbători”⁴⁹.

Nu scapă spiritului critic al redacției nici simulacrul de bacalaureat, când, pentru nepotul lui Gafencu, secretarul general de la Comerț și Industrie, „bacalaureatul Sucevei a trebuit cu neputință mutat la Fălticeni, după ce, apoi, în locul cutărui profesor de română, de la Suceava, s-a comandat direct de la București o profesoară (fostă bonă franțuzească a nepotului, de nu, poate chiar nepoată a lui I. Maniu) pentru examenul de română”⁵⁰. Lumea bucovineană care uitase manifestările similare din vremea stăpânirii austriece și, poate, mai puțin deprinsă cu practicile politicianiste din Vechiul Regat, condamnă prin scrisul lui Leca Morariu aceste manifestări. Acesta, cel puțin în parte, considera guvernul Maniu ca „cel mai neromânesc guvern, dar și cel mai prost gospodar ce l-a avut România Mare”⁵¹. Aprecierea aceasta avea în vedere optica diferită a țărăniștilor în chestiunea drepturilor minorităților naționale și faptul că fuseseră introduse impozite mai mari (care reprezentau 50 % din venitul net, după părerea autorului).

Bucovina este privită de autorii diverselor articole din „Făt-Frumos” ca fiind o provincie „intens-culturală”, la aceasta contribuind activitatea prodigioasă a unor societăți culturale, de tradiție în Bucovina, precum și eforturile diverse făcute pentru consolidarea unirii din 1918. În provincie sunt dese turneele realizate de diverse trupe de artiști, precum cele ale Teatrului Național din Iași, ale Teatrului Național din București, în frunte cu Maria Filotti, precum și spectacolele realizate, până la desființarea sa, de către Teatrul Național din Cernăuți⁵². Alături de aceste marcante evenimente culturale, care se petreceau la Cernăuți, la Suceava și Rădăuți, la Câmpulung și Vatra Dornei, periodicul pe care-l prezentăm consemnează despre *Destoinicia bucovineană*⁵³, adică înființarea de către I. E. Toroușiu a Institutului de Arte Grafice „Bucovina”, la București. Această rodnică instituție culturală, înființată de un bucovinean în capitala țării era considerată de autorul periodicului „un triumf al expansiunii pe care intens-culturala Bucovina știe oriunde să și-o cucerească”⁵⁴.

Într-o lume cu suișuri și coborâșuri, cu schimbări produse de anii marii crize economice, afectând lumea atunci, sunt prezentate faptele culturale ale vremii. În 1930, Leca Morariu consemna revirimentul cultural în cel mai mare oraș al provinciei: „Cernăuți[i] public[i], trăitor[i] sufletește până acum numai oficial

⁴⁹ *Ibidem*, p. 114.

⁵⁰ *Simulacrul de bacalaureat*, *Ibidem*, p. 115.

⁵¹ *Idem*, anul V, nr. 2, 1930, p. 150.

⁵² *Ibidem*, nr. 6, 1930, p. 215.

⁵³ *Idem*, anul V, nr. 5, 1930, p. 182.

⁵⁴ *Ibidem*.

(Universitate, Teatru, Conservator), urmând, poate [...] pilda Sucevei, s-a[u] trezit anul acesta de-a binelea. Societatea pentru Cultură nu numai că și-a reorganizat biblioteca, ci într-o Universitate liberă a încercat prima serie de cursuri”⁵⁵. În același sens sunt menționate: „Armonia”, Conservatorul din Cernăuți, Teatrul Național din Cernăuți, Opera de Stat, Liga Culturală, Societatea „Meseriașul Român” etc. Tabloul acesta este completat de conferința *Zece ani de viață universitară*, a lui Ion I. Nistor, dedicată *Decadei Universității românești de la Cernăuți*, care pune accentul asupra celor zece ani de muncă științifică românească din capitala Bucovinei. Acest fapt se materializa în studii și articole de înaltă ținută, publicate în periodice culturale precum „Codrii Cosminului”, „Revista filologică”, „Buletinul «Mihai Eminescu»”, „Buletinul Facultății de Științe”, „Candela”, „Junimea literară” și „Făt-Frumos”⁵⁶.

Privită din perspectiva contribuției la dezvoltarea culturii românești, Universitatea din Cernăuți era una prodigioasă, însă, treptat, se insinuează în conștiința publică locală ideea că cercurile puterii din București nu o apreciau și nu o susțineau pe măsura valorii ei. Pentru vremurile care aveau să vină, pentru marginala provincie Bucovina este sugestiv titlul articolului: *De la cea mai neglijată Universitate a României*. În acesta se subliniază eforturile înnoitoare ale universitarilor cernăuțeni. Astfel, Traian Brăileanu publică studiul *L’etat de la commune morale. Essai philosophique*, în „Revue internationale de sociologie”; pe lângă Seminarul român de literatură modernă și folclor s-a înființat un muzeu; Ion I. Nistor susținea, cu prilejul celei de a 13-a aniversări a Universității românești din Cernăuți, conferința *Ctitorii românești în Polonia*, care se înscria prestigios în cei 25 de ani de cursuri populare; o bună primire a avut în lumea culturii din Cernăuți și Cercul cultural franco-român, la care au activat Traian Brăileanu, Al. Ieșan, Silvestru Găină, Irina Balmuș și E. Kallos; Seminarul pedagogic era strălucit susținut de C. Narly; în aceeași notă a excelenței funcționa și Institutul de istorie și limbă, condus de Ion I. Nistor și V. Grecu; din anul universitar 1931/1932, au fost introduse cursuri de limba italiană, susținute de dr. Edgardo Giorgi-Alberti⁵⁷. În acest context, merită amintită și consemnarea dezvelirii bustului lui Eminescu la Cernăuți, în 7 decembrie 1930: „Ne-am închinat simbolului bucuriei că cel ce-a știut să vadă real «din Boian la Vatra Dornei» s-a înfipt în cătrănită inimă a înstrăinării bucovinene”⁵⁸.

Revista „Făt-Frumos” consemna între marile realizări culturale ale perioadei interbelice existența Corului mitropolitan condus, din anul 1922, de Alex Zavulovici. Personalitate de marcă a muzicii corale românești, Zavulovici s-a impus ca dirijor al unui cor de 1 500 de voci, la Concursul „Tinerimea română”, din București, unde a obținut locul întâi, în anul 1921; a dirijat Corul Asociației

⁵⁵ *Trezirea Cernăuților*, în Idem, nr. 6, 1930, p. 216.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 216–217.

⁵⁷ Idem, anul VII, nr. 1–2, 1932, p. 82–83.

⁵⁸ Idem, anul V, nr. 6, 1930, p. 216–217.

Învățătorilor din Cernăuți, între 1913 și 1914, Corul Regimentului 3 din Cernăuți, compus din 140 de soldați. Despre acest intelectual român din Bucovina, în articolul *Corul mitropolitan sau mai bine-zis Alex Zavulovici*, se scria: „A lui este toată faima Corului mitropolitan de la Cernăuți și ale robusteii lui energii sunt concertele jubiliare (de zece ani de vârstă); a purtat, de curând, șuvoi de cântare românească prin centre – unele atât de părăsite – ale Bucovinei: Suceava (23 oct.), Cozmeni (26 oct.) și Storojineț (18 dec.)”⁵⁹. În același număr al revistei se

⁵⁹ Idem, anul VII, nr. 5–6, 1932, p. 290–291. Din expunerea lui Leca Morariu aflăm că Zavulovici, elogiât în presa vremii pentru meritele sale artistice deosebite („Czernowitzer Allegemaine”), cel care „a dat totul și n-a luat nimic”, și-a început activitatea de conducător de cor la 3 iunie 1912, cu Corul Școlii Normale din Cernăuți, care cânta la centenarul nașterii istoricului Eudoxiu Hrmuzaki. Alexandru Zavulovici a studiat la Gimnaziul greco-oriental din Suceava (1902–1906); în paralel studiază și vioara, cu Severin Procopovici și Joseph Steinbach. A urmat cursurile Școlii Normale de Învățători (1906–1912); a studiat la Societatea Filarmonică din Cernăuți (Verein Forterung der Tankust in der Bukowina) cu Hans Horner (orgă și compoziție), Otokar Hrimaly (armonie și contrapunct) și Alfred Schluter (canto, viară), la Academia de Muzică și Artă Dramatică din Viena, cu Eusebie Mandicevschi (muzicologie, armonie, contrapunct), Gottfried Feist (vioară, metodică și literatură muzicală) și Franz Bogger (solfegiu și canto) și la Conservatorul de Muzică și Artă Dramatică din Cernăuți, cu Alexandru Zira (armonie, contrapunct), George Pavel (vioară, dirijat orchestra) și Ion Vasilache (muzică bisericească). A înregistrat succese deosebite cu Corul învățătorilor din districtul Cernăuți (16 mai 1914), cu care a participat la comemorarea a unui sfert de veac de la moartea lui Eminescu (15 iunie 1914; la această manifestare discursul festiv a fost ținut de Sextil Pușcariu, iar trupa de teatru „Petre Licu”, condusă de Belcot, a jucat pe scena Teatrului Municipal din Cernăuți). După război, Alexandru Zavulovici a condus Corul mixt al Școlii Normale, cu 140 de elevi și eleve, care a cântat în fața regelui Ferdinand I (18 mai 1920). În aceeași formulă a concertat și la Rădăuți, la Vatra Dornei, Chișinău și Iași. A colaborat la spectacolele Societății „Armonia” din Cernăuți, la cele ale Teatrului Național din Cernăuți. A colaborat cu Opera Română din București, a fost prezent cu spectacole în localități precum Roșu, Mahala, Toporăuți, Noua Sulița, Orhei, Siret, Câmpulung etc. La momentul rostirii cuvântării de către Leca Morariu, acesta înregistra 114 manifestări culturale și spectacole organizate sau la care au participat corurile conduse de Zavulovici. Dintre toate, cea mai remarcabilă realizare, ține să precizeze Leca Morariu, a fost dirijarea corului compus din 1 500 de cântăreți, reunind corul mixt al tuturor școlilor cernăuțene, la dezvelirea Monumentului Unirii din Cernăuți. Alexandru Zavulovici a fost profesor de muzică vocală și instrumentală la școlile normale de învățători, la Liceul „Aron Pumnul” și Școala Profesională a Căilor Ferate Române (1912–1937) din Cernăuți; profesor de muzică vocală și instrumentală la Liceul „Mihai Eminescu” din București (1941–1945), la Liceul Comercial (1945–1958), Școala Pedagogică de Învățători și la Școala Populară de Artă din Suceava (1958–1963), unde a fost și profesor de vioară, la Liceul Pedagogic de Învățători (1967–1969); a fost dirijor al Capelei Regimentului 3 Grăniceri (1912–1914), al Corului mitropolitan (1922–1940) și al Corului Societății „Armonia” (1931–1944) din Cernăuți. A desfășurat o importantă activitate ca dirijor al Reuniunii Muzical-Dramatice „Ciprian Porumbescu” din Suceava (1945–1949), al Corului Sindicatului Învățătorilor (1947–1952), al Corului Sindicatului Sfatului Popular Suceava (1948–1954) și al Corului Căilor Ferate Române (1951–1953). A obținut premiul I la Concursul de coruri „Tinerimea română”, premiul II pentru lucrări religioase prezentate la Concursul Societății Femeilor Române. A compus creații corale religioase și laice, vocale, pentru pian, pentru orchestră, precum suita simfonică pentru orchestră *Cântec și joc* (1924), tabloul simfonic *Primăvara* (1924), *Hora Natalia* (1936), *Și dacă ramuri bat în geam* (pe versuri de Mihai Eminescu), *Imnele Sfintei Liturghii* etc. A publicat *25 coruri. Culegere de coruri pentru 3 voci egale și pian* (1924), *Studii și piese pentru vioară* (1973). O parte dintre piesele menționate sunt cuprinse în volumul *Frunză verde*

consemna despre „academiile” Bucovinei: „«Armonia», odraslă de soi a Bucovinei culturale (deci nu o corcitură a ogârjitei oficialități), «Armonia», copil plin de viață a generoasei inițiative particulare (pe care nicio labă păroasă nu o poate atinge), «Armonia», înfruntând vitregia zilei de astăzi, își continuă dârz tradițiile”⁶⁰. Tot acolo aflăm despre o bucovineancă celebră în epocă, Carolina V. M. Șesan (alias Vera Mara Șesan) care „și-a încununat briliantele ei împliniri muzicale în Cehoslovacia”⁶¹.

De o atenție deosebită s-a bucurat în epocă și comemorarea lui Ciprian Porumbescu, la împlinirea semicentenarului morții sale. Urmare a eforturilor intelectualilor bucovineni, cărora li s-a alăturat și Iraclie Porumbescu, la Suceava a fost înființat un muzeu dedicat compozitorului bucovinean. În epocă a fost ridicată și o statuie, realizată de sculptorul Ioan Cârdei. În aprilie 1933, a fost organizată *Săptămână Porumbescu la Suceava*. Cu acest prilej au conferențiat Leca Morariu – *Omul și artistul Porumbescu* și Victor Morariu – *Opera muzicală a lui Ciprian Porumbescu*. Ilustrația muzicală a fost asigurată de Elena Teodorescu – soprană, Octavia Lupu-Morariu – alto-pian, dr. Victor Morariu – violină, Leca Morariu – violoncel și A. Kornet – pian⁶². În numărul 4, din 1933, al revistei „Făt-Frumos”, pe marginea aceluiași subiect, Victor Morariu a detaliat cu evenimente și momente din Semicentenarul „Porumbescu”. Acesta e un bun prilej de îmbunătățire a imaginii asupra evenimentului prezentat. Articolul intitulat *Iarăși Semicentenarul „Porumbescu”* este o replică dată profesorului suplinitor Liviu Rusu de la Conservator, care îi critica pe organizatorii manifestărilor dedicate lui Ciprian Porumbescu în „Glasul Bucovinei” (nr. 4128, 1933). Din articolul semnat de Victor Morariu aflăm că pe cuprinsul Bucovinei manifestările dedicate lui Ciprian Porumbescu au fost mult mai ample: sărbătorirea împlinirii a 30 de ani de la înființarea Societății „Ciprian Porumbescu” (înființată de Severin Procopovici), prăznuirea compozitorului la Stupca, festivitățile comemorative de la Vatra Dornei, Storoiineț, Siret, Ciudei, emisiunile postului Radio București și concertul Societății „Armonia”⁶³. La acestea se adaugă și solicitarea adresată Ministerului Instrucțiunii Publice și Artelor, prin care se cerea aprobarea pentru comemorarea a 50 de ani de la moartea lui Ciprian Porumbescu în toate școlile publice și particulare din țară, precum și în cadrul societăților culturale⁶⁴.

În paginile periodicii „Făt-Frumos” au fost evocate personalități importante ale culturii din Bucovina sau legate într-un fel sau altul de aceasta. La împlinirea a 40 de ani de la trecerea în lumea umbrelor a lui

merișoru, Cernăuți, 1937. A lăsat Bibliotecii Bucovinei „I. G. Sbierea” un manuscris cu memorii și mărturii. Confer <http://www.lauta.ru/Alexandru-Zavulovici-Biografie.html>.

⁶⁰ „Făt-Frumos”, anul VII, nr. 5–6, 1932, p. 294.

⁶¹ *Ibidem*, p. 206.

⁶² *Idem*, anul VIII, nr. 2, 1933, p. 62.

⁶³ *Ibidem*, nr. 4, 1933, p. 124–125, 127.

⁶⁴ *Ibidem*, nr. 3, 1933, p. 95–96.

Epaminonda Bucevschi (3 martie 1843 – 1/13 februarie 1891), revista „Făt-Frumos” își împlinește o datorie de onoare pentru a-l evoca pe cel care a fost un mare maestru al penelului. Evocarea marelui artist bucovinean este pusă în antiteză cu „snobismul cultural românesc” din capitală, care trebuia să mai primească „un hap de revelație”: „Înregistrând că d. p., alături de o pleiadă de muzicieni ca Isidor Vorobchievici, Ciprian Porumbescu, Tudor Flondor și gigantul Eusebie Mandicevischi, minuscula Bucovina (a cărei universitate era cât pe ce să fie deunăzi «desființată» de condeiul unui biet efemer ministru al Instrucției!) a dat neamului românesc un mare maestru al pensulei: Epaminonda Bucevschi”⁶⁵. În nr. 9–12/1937 al revistei „Făt-Frumos” se revine asupra personalității lui Epaminonda Bucevschi, cu ocazia organizării expoziției colective de la Cernăuți, din octombrie–noiembrie 1937. La acea vreme se considera că opera lui Epaminonda Bucevschi era definitiv pierdută, fiind înstrăinată în colecții particulare din Franța, Olanda, Anglia și America. Expoziția a cuprins, alături de câteva lucrări originale ale pictorului bucovinean, și lucrări ale unora dintre foștii elevi ai acestuia. Au fost apreciate de către publicul vizitator, pentru covârșitoarea măiestrie a artistului portretist Epaminonda Bucevschi lucrări precum *Arhimandritul Silvestru Morariu*, *Arhimandritul Clemente Popovici*, *Ion Mândrilă*, *Sevastița Leon Popovici*, *Dogele*, *Moșul*, *Țiganca*, *Portretul d-rei T. Flondor din Comănești* și *Țigănușul*. În aceeași logică a evidențierii contribuției lui Epaminonda Bucevschi la dezvoltarea artei din Bucovina, numărul 1/1938 este dedicat acestui pictor. Aprecierile, diversele amintiri despre viața și activitatea pictorului bucovinean și reproducerile foto după tablourile lui Bucevschi sunt cuprinse sub titlul *Portretele siretene de pictorul Bucevschi*⁶⁶. Putem citi aceste articole din „Făt-Frumos” și ca o reacție față de impietatea făcută memoriei artistului, când Gh. Oprescu, autorul lucrării *Pictura românească în secolul al XIX-lea*, premiată de Academia Română în anul 1937, scria: „Niciuna (din operele lui Bucevschi, n.n. – M. O.) nu se ridică la nivelul tablourilor similare pe care pictorii din Vechiul Regat le expuneau atunci în diverse ocazii”⁶⁷. În acest număr sunt numeroase reproducerile după Epaminonda Bucevschi. Reținem aici: *Olimpia Gheorghian* (sora pictorului); *Rococo*; *Bacantă*; *Floricele, poftiți floricele!*; *Maiolica*; *Ion Mândrilă*; *Altarul Catedralei din Zagreb*. La sfârșitul numărului invocat aici aflăm că Mitropolia Bucovinei ar fi pășit la realizarea unui Muzeu „Bucevschi”, care ar fi putut cuprinde lucrări de la Mitropolia Bucovinei și din colecțiile particulare ale lui Corneliu Gheorghian, P. Luția, Em. Goraș, Pinteă Teleagă (Rădăuți), preot Bacinschi (Stănești pe Ceremuș), Camelia Neumann, Olga Grigorovița: *Praporul de la Putna cu portretul lui Ștefan cel Mare* (1871), portretele arhimandriților Blajevici, Bendella, Ciupercovici, portretele ctitorilor bisericești (țărani), portretul tatălui pictorului,

⁶⁵ Idem, anul VI, nr. 1, 1931, p. 1.

⁶⁶ Idem, anul XIII, nr. 1, 1938, p. 23–48.

⁶⁷ Idem, anul XI, nr. 9–12, 1937, p. 174.

Învierea Domnului, Punerea în mormânt, Rococo, Întâmpinarea Domnului, Mitropolit Silvestru Morariu, Cap de Cristos, Soții pr. N. Bacinschi, Peisaj din Carpați, Samuil Isopescu, 85 de foi din carnetul de schițe al pictorului etc. Aceeași preocupare pentru cunoașterea completă a operei lui Epaminonda Bucevschi e prezentă și în nr. 2/1938 al revistei „Făt-Frumos”, unde sunt reproduse tablourile intitulate *Ian ascultă!* și portretul *Teofilei Luția*, mama eroului Lascăr Luția, mort la Neajlov în Primul Război Mondial. Considerațiile lui Corneliu Gheorghian despre pictura celebrului său cumnat sunt cuprinse sub titlul *Tablouri de Bucevschi la Viena*⁶⁸. Acesta adăuga la lista de tablouri identificate până atunci următoarele lucrări: *Deșteaptă-te, române!* (la familia Ciurcu, în Viena), *Doina* (la Mihai Boldur, în Cernăuți), *Maica Domnului* (amintită de Vicențiu Babeș), tablouri „rococo” reproduse de revista „Die Heimat”⁶⁹.

Al. Zimbru îl prezenta, în nr. 3/1931 al periodicalului analizat, pe părintele Dimitrie Țopa (19 martie 1865 – 27 aprilie 1931). Acesta a făcut parte din primul Parlament al României Mari. În anul 1919, atunci când în preparativele Tratatului de Pace de la Saint-Germain se plănuia ca o parte din Bucovina să fie cedată Poloniei, părintele Țopa a alcătuit materialul documentar ce a fost înaintat Conferinței de Pace și a condus o energică „reacție românească din această regiune”⁷⁰. Dar politica nu l-a atras, pentru că „politica «românească» dărașna toată opera Societății Mazililor și Răzeșilor”⁷¹. Părintele Dimitrie Țopa era peste măsură de supărat pentru că partidele politice „românești” ale vremii se preocupau mai mult de bucovinenii ucraineni, pentru că obțineau mai multe voturi din partea acestei minorități, decât din partea „celor din urmă mazili și răzeși ai lui Ștefan cel Mare”. În această situație, a alcătuit ani de zile un periodic „pentru readucerea rătăciților rutenizați la matca românească”, redactând în rutenește unul dintre „cele mai românești ziare bucovinene: «Holos Bucovine»”⁷².

În nr. 4–5/1931 al revistei „Făt-Frumos” este evocat Constantin Popescu, care s-a născut în 1857, la Camena și a murit în 1877, la Calafat. Acesta, elev la Liceul German din Cernăuți, a trecut granița în România, a urmat Școala Militară din Iași, a fost avansat la gradul de sergent și ar fi devenit ofițer în luna mai sau iunie 1877, dacă n-ar fi fost omorât de tunurile turcești, la Calafat. Eroul bucovinean al Războiului de Independență a României era fiul preotului Ioan Popescu, mort în 1863, la Cernăuți și înmormântat la Ceahor și al soției acestuia, Emilia, născută Cehovschi. Prezentarea lui Constantin I. Popescu prilejuiește autorului evocarea altor bucovineni care s-au jertfit în același război:

⁶⁸ Idem, anul XIII, nr. 2, 1938, p. 60–63.

⁶⁹ *Ibidem*. Este important de reținut informația că, până la acea dată, fuseseră organizate trei expoziții dedicate lui Epaminonda Bucevschi: 7 noiembrie – 1 decembrie 1920, 10 mai – 1 iunie 1925 și octombrie – noiembrie 1937.

⁷⁰ Idem, anul VI, nr. 3, 1931, p. 119.

⁷¹ *Ibidem*.

⁷² *Ibidem*.

Justin Breabăn, dr. Ioan Grămadă, Lascăr Luția, Ambrosie Micuțariu, Silvestru Micuțariu, Dimitrie Aurel Mihalaș, Vasile Popescu, Teodor Turturean și Vasile Sulea⁷³.

În nr. 1–2/ 1932 al revistei „Făt-Frumos” se regăsește articolul *Alecsandri și Bucovina*, scris de Leca Morariu. Autorul prezintă, între altele, argumente care fundamentează ideea că, la 1848–1849, publicația „Bucovina” era singurul ziar românesc al românilor de pretutindeni⁷⁴. La aceeași rubrică, rânduri de o deosebită frumusețe scria Leca Morariu despre *Folcloristul român Carol Miculi (1821–1897)*. Acesta era descendentul unei familii din Moldova, de origine armeană. Și-a petrecut toată copilăria într-un mediu impregnat de folclorul românesc, fapt care l-a apropiat definitiv de acest domeniu al culturii populare românești. Apropiat de părintele Porumbescu, la rugămintea sa, în fiecare an acesta trimitea „o căruță cu șase cai la Cernăuți, pentru a-i transporta pianul de concert la Șipote. Acest pelerinaj anual al pianului a contribuit probabil și el la trezirea talentului muzical al lui Ciprian Porumbescu, care, deși încă copil de tot mic, a învățat unele noțiuni elementare de la prietenul tatălui său”⁷⁵.

Mai multe pagini ale periodicului „Făt-Frumos” au fost dedicate femeilor din Bucovina. Astfel, George Bogdan-Duică elogia femeia din Bucovina prin gândurile scriitoarei Constanța Danca, care, la 25 aprilie 1869, la Craiova, afirma: „În fine, laudă femeia română din Bucovina, care prin talentul rasei latine, prin stăruința adoptată de la rasa teutonică, a ajuns la cel mai înalt grad de cultură între toate femeile române. Femeia bucovineană cultivă artele frumoase, muzica, pictura, științele; afară de aceasta este și cea mai laborioasă”⁷⁶. În aceeași ordine de idei este prezentată activitatea Octaviei Lupu-Morariu, care a susținut în epocă mai multe concerte, apreciate foarte bine de publicul spectator, între succesele sale numărându-se și „biruința” de la concursul internațional de canto, de la Viena, din iunie 1932⁷⁷.

Bucovineanul I. E. Torouțiu a fost prezent în paginile revistei „Făt-Frumos” fie ca autor al unor însemnări despre viața cultural-literară a provinciei, fie pentru realizările sale din domeniul istoriei literare: „Domnul I. E. Torouțiu e vrednic de toate laudele”, pentru că a tipărit pe cheltuiala sa proprie primele trei volume din *Studii și documente literare*⁷⁸ și opera bucovineanului a continuat până au văzut lumina tiparului 13 volume din aceeași colecție. În același număr este laudată și Societatea pentru Cultură pentru activitatea ei: „Astra Bucovinei, readusă la adevăratele ei rosturi, s-a așternut pe muncă reală”. Această consemnare era prilejuită de împlinirea a șaptezeci de ani de la înființarea Societății pentru Cultura

⁷³ Idem, anul VI, nr. 4–5, 1931, p. 218.

⁷⁴ Idem, anul VII, nr. 1–2, 1932, p. 26.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Gh. Bogdan-Duică, *Bucovineanca*, în „Făt-Frumos”, anul VII, nr. 5–6, 1932, p. 285.

⁷⁷ *Ibidem*, p. 288.

⁷⁸ I. E. Torouțiu, în *Ibidem*, p. 288–289.

și Literatura Română în Bucovina (1862–1932)⁷⁹. Pe această temă au conferențiat: T. Balan, C. Loghin, Victor Morariu, Grigore Nandriș, Gh. Onciul și Simion Reli.

Dând glas unora dintre nemulțumirile bucovinenilor din acea epocă față de modul în care provincia era tratată de administrația centrală de la București, în articolul *Mai multă Macedonie!* este dat exemplul împăratului Alexandru Macedon, care a vărsat apa adusă pe furiș în cortul său, de către un soldat, cu afirmația: „E prea mult pentru Alexandru și prea puțin pentru oștenii săi!” În articol este prezentată situația în care, în epocă, din cauza crizei economice, erau plătite salariile angajaților statului în felul următor: în primele zile ale fiecărei luni erau plătiți cei din București, apoi „vine la rând (de parcă ar fi o biată «colonie») provincia, d. p. Bucovina!” În timp ce la 15 ianuarie 1931 se plăteau lefurile pentru decembrie 1930, iar „bietul biet al tuturor jertfelor, învățătorul [...] să zică bogdaproste dacă în faur i se dă o parte a salariului de pe decembrie”⁸⁰.

Pe același fir al preocupărilor, redacția periodicalului „Făt-Frumos” scrie despre *Cetățeni de clasa a II-a*, în care sunt ironizați funcționarii bucureșteni, pentru că erau plătiți mai întâi pentru munca prestată „și, apoi, abia, cetățenii din colonii”; în timpul acesta „Bucovina să rabde, fiindcă, cine nu știe că poate răbda!”⁸¹. Mari întâzieri la plată înregistrau institutele de pe lângă Universitatea din Cernăuți, Seminarul român de literatură și folclor. Autorul articolului pune în oglindă situația patriarhului Miron Cristea, care era plătit integral, în timp ce, în Germania, președintelui Hindenburg îi era plătită leafa în același procent ca la toți angajații statului german⁸².

Starea aceasta de nemulțumire continuă să transpară din paginile revistei și atunci când, în cercurile bucureștene ale puterii, se vehicula ideea mutării Universității din Cernăuți la Craiova. Formulele de revoltă sunt extreme și condamnă politicianismul vremii: „Trăiască politica, piară România!” sau „Ca la noi, la nimeni!” Titlul articolului este sugestiv pentru revolta din rândul elitelor intelectuale cernăuțene, care nu își primiseră salariile de câte 4–14 luni: *Mutarea Mănăstirii Putna la... Turnu Măgurele*⁸³. În anul 1933, când criza economică încă nu-și epuizase efectele, revolta redacției „Făt-Frumos”, prin scrisul lui Leca Morariu, în articolul *Austriei sau, poate, ungerii de la București*, atinge cote paroxistice: „Bucovina românească e în plină desființare! Și nu numai cu concursul unificării ei politicianiste (de pe urma căreia insolența minoritară, îndeosebi de nuanță pseudo-germană, sfidează pe toate cărările), ci și din grația faimoasei administrații bucureștene (nu ne lasă inima să-i zicem românești), care pretutindeni în Bucovina agită lozinca desființărilor. Nici Teatrul Național din Cernăuți n-a rămas cruțat și nici Conservatorul cernăuțean care, cu atâta vrednicie [izbutise] să

⁷⁹ *Societatea pentru Cultură la muncă*, în *Ibidem*, p. 289.

⁸⁰ *Idem*, anul VI, nr. 1, 1931, p. 30.

⁸¹ *Ibidem*, nr. 4–5, 1931, p. 222.

⁸² *Ibidem*.

⁸³ *Idem*, anul VII, nr. 5–6, 1932, p. 207–208.

reprezintă, într-un centru de esență străină, prestigiul dominant al culturii românești. Să luăm, deci, bine și din vreme aminte că-n scurt timp, că mâine, baștina oropsitei Bucovine, vom activa doar prin instituțiile care sunt numai ale suferinței și abnegației noastre și că nicio brâncovenie nu ni le poate lua: Societatea pentru Cultură (1862), Junimea (1878), Armonia (1881), Școala Română (1883), Academia Ortodoxă (1884), Societatea Doamnelor Române (1892), «Ciprian Porumbescu» (1903), «Tudor Flondor» (1920) etc.»⁸⁴ În această situație, autorul considera că bucovinenii erau doar „simplii contribuabili coloniali”. Autorul îi îndeamnă pe bucovineni la „viață românească”, chiar și împotriva „daltonismului bucureștean”, pentru apărarea „citadelor autohtone”⁸⁵.

În aceeași ordine de idei, semnalăm articolul dedicat sărbătoririi apariției a 4 000 de numere ale ziarului „Glasul Bucovinei”. Aici găsim o critică virulentă la adresa autorităților vremii, preluată din publicația aniversată: „În această Bucovină, mereu hărțuită și amenințată de tot felul de desființări și suprimări, spiritul sănătos, constructiv al nației noastre nu capitulează. El se afirmă, el luptă dărz împotriva [...] culturofagismului nostru oficial!”⁸⁶.

Necunoașterea situației Bucovinei, o anumită inerție a administrației din București față de problemele micii provincii a septentrionului românesc au determinat o adevărată campanie pentru desființarea Teatrului Național din Cernăuți. În spatele multora dintre opiniile negative relative la teatrul cernăuțean se aflau ziarul „Curentul” și Pamfil Șeicaru, care susțineau că unele teatre din România, deci și cel din capitala Bucovinei, funcționau în „condiții lamentabile” și că „de obicei reprezentațiile ultragiău cel mai elementar simț de artă”⁸⁷. În articolul *O măsură bună* („Curentul”, nr. 2 563, 23 martie 1935), invocat de Victor Morariu în revista „Făt-Frumos”, Pamfil Șeicaru propunea „o măsură de igienă culturală, de salubritate în afirmarea artei noastre dramatice” și anume desființarea teatrelor de la Chișinău, Cernăuți și Craiova, care n-ar fi fost altceva decât adevărate „azile de cabotini”⁸⁸. Ultragiât profund de judecata nedreaptă a lui Pamfil Șeicaru, Victor Morariu aduce în pagină importanțele realizări culturale ale instituției cernăuțene, care se impuneau prin număr și calitatea actului artistic și „echilibristica financiară” pe care a trebuit să o facă. În trupa teatrului cernăuțean se aflau „cabotini” precum: Bulandra, Maruzani, Cernea, Mitric, Economu, soții Balaban, Mioara Lăzărescu, Coca Ștefănescu, Călinescu Luțchi, N. Sireteanu și N. Mihuță. În timp ce trupa românească din Cernăuți era amenințată cu dizolvarea, Victor Morariu arăta că trupele minoritarilor din țară nu erau amenințate cu desființarea. În aceste condiții, concluzia era astfel formulată: „Aplicați fără milă

⁸⁴ Idem, anul VIII, nr. 1, 1933, p. 1.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ Constantin I. Popescu, *4000!*, în „Făt-Frumos”, anul VIII, nr. 2, 1933, p. 60.

⁸⁷ *Ibidem*, anul X, nr. 1-2, 1935, p. 81-82.

⁸⁸ *Ibidem*.

bisturiul salvator! O, dulce «frăție» românească!”⁸⁹ Această situație a determinat în Bucovina numeroase adunări de protest, socotindu-se că invocarea economiilor bugetare, în exercițiul financiar 1935/1936, nu este suficientă pentru desființarea unui teatru precum cel din Cernăuți, aflat în margine de țară, cu o importantă misiune culturală și națională. În această logică, la Suceava, la 25 martie 1935, a fost votată o moțiune de protest față de proiectata desființare a Teatrului din Cernăuți, considerându-se ca „revoltător”, „nedrept de superficial”, „tratamentul vitreg” aplicat instituției amintite⁹⁰. Moțiunea era semnată de Societatea „Ciprian Porumbescu”, Ateneul Român, Liga Culturală, Societatea „Doamnele Române”, Unirea Româncuțelor și Cercle des amitiés franco-romaines⁹¹. Victor Morariu adresează o întrebare către ministrul Lapedatu, în articolul intitulat *Împotriva verdictelor pripite – pentru Pamfil Șeicaru* (nr. 4/ 1935), care își păstrează și azi actualitatea: „Nu e oare dureros că pentru o jumătate de milion s-a pus lacăt unui teatru românesc, când numai pentru o paradă de o zi se cheltuiesc adesea milioane?”⁹²

Acest subiect a rămas în atenția redacției revistei și în numărul 5–6/1935, când dezbaterile continuă cu replici acide la adresa unora care nu înțelegeau culturalitatea Bucovinei. Spre exemplificarea necunoașterii Bucovinei de către Pamfil Șeicaru, care se erijase în „mentor al culturii românești”, aducem în atenție faptul că acesta afirmase, în septembrie 1934, următoarele: „Ce Bucovină culturală? Trei popi, cu cinci clădiri și șapte partide politice, iată culturalitatea Bucovinei!”⁹³. De același „jurnalism superficial” a fost acuzat și Perpessicius, care scria în epocă faptul că până la iconari „Bucovina n-ar fi avut niciun poet liric!”⁹⁴. Autorul articolului afirma că G. Rotică, G. Voevidca și T. Robeanu sunt bucovinenii cu nimic mai prejos poeziilor elogiați de cunoscutul critic literar.

Starea de nemulțumire față de „administrația bucureșteană” alternează în paginile revistei „Făt-Frumos” cu relatări despre faptele mari și curate ale oamenilor obișnuiți, precum în articolul *O prăznuire ca mai rar alta*. La 15 august 1930, la praznicul Sf. Mănăstiri Putna, au participat „gloate sătești adânc înduioșate de adevărul că «fapta mare și curată trăiește dincolo de vremuirea veacurilor»”. La serbare au participat mitropolitul Nectarie și istoricul Ion Nistor. În schimb, autoritățile vremii au „avut bunul simț de a cruța sfințenia clipei”⁹⁵. Consemnările lui Leca Morariu legate de prăznuirea Nașterii Fecioarei Maria, la 8 septembrie 1930, surprind o imagine la zi a Bucovinei acelei epoci: „Din Crisceaticul hotarului bucovinean și din Toporăuți[i] (vai, azi atât de întunecat!) lui Miron Barnovschi

⁸⁹ *Ibidem*, p. 82.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 93.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² *Idem*, anul X, nr. 4, 1935, p. 138.

⁹³ *Ibidem*, nr. 5–6, 1935, p. 225.

⁹⁴ *Idem*, anul XIII, nr. 3, 1938, p. 109.

⁹⁵ *Idem*, anul V, nr. 5, 1930, p. 153.

Vodă, până în Răusenii lui Ștefan cel Mare și-n Vatra Moldoviței a lui Alexandru cel Bun și Petru Rareș, comemorări ca acestea din 8 septembrie a. c. ar trebui mereu, mereu să afirme cât de românească e această Bucovină, năpădită de omida lui Eminescu și cât de mult merită ea altă solitudine decât cea care știu împărtași efemerizații «puternici» ai zilei⁹⁶.

Starea de continuă veghe la care erau nevoiți a se supune bucovinenii este reliefată în articolul *Semicentenarul „Armoniei”*, apărut cu prilejul sărbătoririi acestei societăți din Cernăuți, care se înscria între „veteranele instituții culturale⁹⁷”, o întrupare „a vredniciei odrăslite, nu din gogolirea și dezmățul huzururilor și sinecurelor, ci din chinuita viață eroică și întrupare a necurmății năzuințe către faptă⁹⁸”. Înființată în vremea stăpânirii austriece în Bucovina, de către „tineri zvăpăiați și slobozi ca studenții din Societatea «Junimea» – adevărați continuatori ai tradiției arborescine –, care îndrăzneau să cânte și să chiuie sub egida «Armoniei»⁹⁹. Serbarea „Armoniei” se ținea după ce trecuse mai bine de un deceniu „de slobodă Bucovină românească¹⁰⁰”, într-o parte a țării unde „Armonia” era un „amvon al sufletului românesc¹⁰¹”, acolo unde „cronologicește și calitativ primează sufletul românesc¹⁰²”. În același timp, în paginile revistei erau laudate faptele culturale ale sucevenilor și criticate stările de lucruri din Câmpulung, Vatra Dornei, Siret, Storjoneț și Rădăuți, unde pare a se fi instituit, imperturbabil, „imperiul stosului și al Einundzwanzing-ului¹⁰³”.

O anumită latență în rândurile intelectualității din Bucovina este semnalată și în articolul *Muzeul Țării din Cernăuți*. Autorul, care semnează cu inițialele „C. Gh.”, ne semnaleză faptul că înainte de Primul Război Mondial intelectualitatea provinciei, mai ales cea românească, era foarte activă și publica în buletinul amintitei instituții. După Marea Unire, românii bucovineni păreau a nu mai fi la fel de interesați de trecut, ci „ne bucurăm mai mult de prezent [...] și privim cu încredere la viitorul care surâde ispititor. [...] În schimb, minoritarii au acum mai mult interes pentru «ce a fost odată»¹⁰⁴”. Autorul deplânge lipsa de interes a contemporanilor, care nu au găsit timpul necesar, în cei 15 ani de la unire, să ștergă praful de pe exponatele muzeului. El sugera ca soluție organizarea muzeului în clădirea Mitropoliei Bucovinei, unde ar fi putut fi completat cu Muzeul Odoarelor Bisericești. Poate, în felul acesta – speculează autorul – „Bucureștii cei atât de îngrijorați de binele nostru¹⁰⁵” n-ar putea opina că sediul

⁹⁶ *Ibidem*, p. 128.

⁹⁷ *Idem*, anul VI, nr. 2, 1931, p. 30.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*, p. 33.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 41.

¹⁰¹ *Ibidem*.

¹⁰² *Ibidem*.

¹⁰³ *Idem*, anul V, nr. 6, 1930, p. 214.

¹⁰⁴ *Idem*, anul VIII, nr. 2, 1933, p. 61

¹⁰⁵ *Ibidem*, p. 62.

Mitropoliei se afla într-o clădire uriașă și muzeul ar fi putut servi ca paratrăsnet „năpăstuitei noastre mitropolii”¹⁰⁶.

Deschiderea Muzeului Județean din Rădăuți, în aprilie 1934, de către soții Samuil și Eugenia Ioneț, îi prilejuește lui Leca Morariu câteva reflecții ce ne redau atmosfera culturală a acestei urbe. Întâi de toate muzeul era considerat de autorul articolului ca fiind „icoana neoașismului și a moldovenismului bucovinean”¹⁰⁷, care apărea într-un oraș cufundat într-un „foarte regretabil mutism cultural”¹⁰⁸. Entuziasmat de această înfăptuire, Leca Morariu consideră muzeul ca fiind unul al Bucovinei, izvorât din preocuparea soților Ioneț pentru ceea ce era autentic și românesc în Bucovina. Dovadă stătea volumul Eugeniei Ioneț, intitulat *Izvoade de cusături românești* (Cernăuți, Editura Librăriei „Ostașul român”, 1930), prefațat de Al. Țigara-Samurcaș. Cu ocazia deschiderii muzeului rădăuțean, Samuil Ioneț consemna următoarele: „De câte ori n-am rămas uluit de cumițenia cutărui moș din fundul muntelui! Și am regretat nespun c-am rupt atâția pantaloni pe băncile școlii, pentru ca să mă trezesc analfabet... Fiindcă moșul meu, cu mintea lui firească, știa ceti măreția naturii, iar eu stăteam orb acolo și nevolnic și nu știam nimic”¹⁰⁹. Regretul pe care-l încerca Leca Morariu era unul similar celui al lui Samuil Ioneț, simțind cum „analfabeți am trecut printre paginile atâtor bucoavne moarte, când școala vie a Neamului ne strigă să vibrăm de toate trăirile ei!”¹¹⁰.

Între evenimentele de seamă ale anului 1934, revista „Făt-Frumos” consemnează și sărbătorirea a *Treizeci de ani de la înființarea „Junimii literare”*. De fapt, se sărbătoreau 30 de ani de existență a societății studentești „Junimea” și 23 de ani de apariție a publicației „Junimea literară”. Manifestarea dedicată acestor evenimente s-a ținut la Teatrul Național din Cernăuți, cuvântul de deschidere fiind rostit de Ion I. Nistor. Cu această ocazie au fost evocați junimiștii D. Onciul, Simion Florea-Marian, T. Robeanu, C. Morariu, Ion Grămadă, Lascăr Luția, Ion Cocârlă-Leandru, C. Berariu și V. Gherasim¹¹¹.

Printre evenimentele marcante ale anului 1934, Al. Stejaru consemna, în *Cronică*, deschiderea expoziției pusă sub titlul *Bucovina în cărți și icoane*¹¹², organizată sub patronajul directorului Bibliotecii Universității din Cernăuți, dr. Eugen I. Păunel. Această expoziție era cea de a doua de acest fel organizată în Bucovina și „cea de a doua mare colecție organizată de cărți din Moldova întregită”¹¹³. În secțiunile *Manuscrise* și *Minee slavone* se găseau: cărți religioase de la Mănăstirea „Sf. Ilie”; *Codicele voronețean* (început de sec. XVI), de la

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ Idem, anul IX, nr. 2–3, 1934, p. 33–34.

¹⁰⁸ *Ibidem*.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ *Ibidem*.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 79.

¹¹² *Ibidem*, p. 72.

¹¹³ *Ibidem*.

Muzeul particular „Leca Morariu”; *Codicele pătrăuțean* (1782), al lui Mandache, dascăl în Pătrăuți pe Suceava; *Codicele „C. Popovici”* (1796), scris la Cernăuți; *Sindipa filosoful și Războiul Troadei, Isopia voronețeană* (scrisă la 1801, la Voroneț) și colecția de cântece a lui Manuil Isopescul (24 noiembrie 1825, Frătăuții Vechi – 18 septembrie 1905, Rădăuți). În expoziție, la secțiunea *Tipărituri*, s-au aflat și două cărți bisericești tipărite la Rădăuți, în 1745, considerate a fi piese foarte rare; de asemenea, se aflau și două pravile traduse pe înțelesul „norodului moldovenesc” în vremea lui Iosif al II-lea. La secțiunea *Fotografii*, se găseau trei albume ale „merituosului” Lucian Balan, „adevărate cărți funciare ale artei religioase din Bucovina”¹¹⁴, cum remarca Eugen I. Păunel. La secțiunea intitulată *Monografii*, se găseau o carte a mitropolitului Teofil Bandela (1845), memoriile călătorilor străini care au trecut pe meleagurile noastre, precum solul regelui polon Andrei Tarnawski, care mergea spre Constantinopol, în 1570; iezuitul francez d’Auril, din timpul lui C. Cantemir; căpitanul austriac Josef Boscovich (1720); căpitanul austriac Franz Sulzer, chemat în țară de Alexandru Ipsilanti, pentru a întemeia o școală de drept; contele francez d’Hauterive, secretar al lui Alexandru Mavrocordat, în Moldova; diplomatul francez Jean Louis Carrea, secretarul domnitorului Grigorie Ghica; geologul Balthasar Hacquet; prim-consulul austriac în Principate, Ștefan Raicevich; ofițerul conte de Karaczog; consulul prusac Joh. Ferd. Neigebauer, din vremea lui Mihail Sturza și Jean Ubcini¹¹⁵. Mai redusă era secțiunea dedicată literaturii istorice bucovinene. La *Miscelane*, se găseau: *Chrestomaticul* lui T. Racoce (1820); „Foaia Societății pentru Cultură”; calendare vechi; dicționare și gramatici din Bucovina (unele în manuscris); ghiduri, mape și stampe; fotografii și cărți poștale ilustrate. La secțiunea *Beletristică*, se găseau scrieri precum cele ale lui Iraclie Porumbescu, Alexandru Hurmuzaki, I. G. Sbiera, Mihai Teliman („un Caragiale al Bucovinei”, cum afirma E. I. Păunel), Șt. Ștefureac, Em. Grigorovitz, Gavril Berariu-Ierimievici, D. Petrino, Ion și Vasile Bumbac, C. Morariu, T. Robeanu, C. Berariu, Nicu Dracea, Ion Cocârlă-Leandru ș. a. La standurile dedicate revistelor bucovinene erau expuse „Candela”, „Junimea literară”, „Codrii Cosminului”, „Revista filologică”, „Făt-Frumos”, „Buletinul Facultății de Științe” și „Buletinul «Mihai Eminescu»”. În expoziție se regăseau pânze, acuarele, pasteluri, cartoane, stampe de Schubirz, Knapp, Ion Cârdei și Victor Balan¹¹⁶.

Culturalitatea bucovineană exprimată în numărul mare și diversitatea periodicelor culturale, științifice și de informare este prezentată în nr. 6/1936. Dintre acestea, autoarea Elena Popescu enumeră: „Candela”, „Junimea literară”, „Codrul Cosminului”, „Făt-Frumos”, „Buletinul Facultății de Științe din Cernăuți”, „Buletinul «Mihai Eminescu»”, „Credința”, „Glasul Bucovinei” (periodic ajuns atunci la nr. 5 000), „Cuvântul țărănimii”, „Voința școlii”, „Timpul” (C. Cehan-

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*, p. 73.

¹¹⁶ *Ibidem*.

Racovița), „Revista de pedagogie”, „Însemnări sociologice”, „Iconar”, „Freamăt literar” (Siret), „Glasul muntelui” (Gh. Alexeanu, Câmpulung Moldovenesc), „Cuvântul de Vijnța”, „Țara Șipenițului” (Stpuceni), „Străjerul” (Câmpulung Moldovenesc), „Orizonturi noi” (Comănești), „Crainicul Cetății” (Burdujeni), „Suceava”, „Calendarul «Glasul Bucovinei»” (1937, cu 130 de ilustrații) și „Calendarul poporului” al Asociației Învățătorilor din Bucovina¹¹⁷.

În revista „Făt-Frumos” (nr. 1–2/1935) găsim o frumoasă *Scrisoare*, dataată 14 martie 1935, a lui Mihail Sadoveanu, adresată redacției, care răspundea în felul acesta chemării sale în Bucovina. Fiind importantă pentru memoria culturală a vremii, reproducem câteva pasaje din ea: „Eminescu, Creangă, Alecsandri și, cu ei, falanga altor poeți obscuri, au făcut minunea bucovineană pe care am cunoscut-o în 1908 și anii următori dinaintea războiului și unirii politice. [...] Mărețiile științei moderne au plumb care le ține ori le duce la pământ; realitățile vieții mărunte stau în mocirlă; ceea ce e al sufletului plutește deasupra, se înalță către divinitate și leagă generațiile. Drumurile mele bucovinene nu le-am părăsit. Din când în când intru în acest pământ sacru; trec, însă, printre prietenii mei cu oarecare sfială. Am fost și în toamna trecută pe Bistrița superioară și am făcut popas din nou la Putna. Am ținut să-mi înnoiesc bucuria în singurătate”¹¹⁸. La un an de zile, în paginile aceleiași reviste, cu ocazia sărbătoririi lui Liviu Rebreanu, considerat de Gh. D. Mugur îndreptățit ca să primească Nobelul pentru literatură, alături de Titulescu pentru pace, găsim o scrisoare de la Liviu Rebreanu adresată lui Leca Morariu. Aceasta este relevantă pentru aprecierea de care se bucurau revista „Făt-Frumos” și Leca Morariu în epocă, dar și pentru felul în care unii dintre marii scriitori ai vremii percepeau Bucovina reîntregită României: „Iubite Domnule Leca Morariu, de atâția ani muncești fără preget acolo, în colțul acela atât de depărtat, în orașul acela atât de înstrăinat, de parcă nici n-ar fi în România, de aproape două decenii, muncești pentru cultura românească, pentru reromânizarea celei mai românești provincii. E o muncă de benedictin, atât de necesară mai ales în vremurile acestea gălăgioase. Îmi închipuiesc că opera D-tale e ajutată de cei ce te ascultă, și care devin la rândul lor muncitori ca D-ta pentru cauza românească a Bucovinei. Numai prin asemenea muncă stăruitoare, neobosită, perpetuă se obțin rezultate trainice. «Făt-Frumos» va vedea, să sperăm, în curând, o izbândă deplină, grație mai ales eforturilor D-tale și ale celor ce simt și lucrează la fel”¹¹⁹.

Schimbarea puterii politice în anul 1934 și instaurarea guvernului liberal condus de Gheorghe Tătărăscu duc la schimbarea tonului unor articole, mai ales când este vorba de rectorul Ion I. Nistor. În articolul *Omul sfințește locul*, se scrie: „Acum, în aceeași Universitate, vezi pas de pas atâta grijă pentru fiecare colțișor al ei, ba-n jurul Almei Mater a Țării de Sus răsar ca din povești grădini și parcuri; înțelegi că omul sfințește locul și că l-am instituit pe Ion I. Nistor, rectorul

¹¹⁷ Idem, anul XI, nr. 6, 1936, p. 328–329.

¹¹⁸ Idem, anul X, nr. 1–2, 1935, p. 6–7.

¹¹⁹ Idem, anul XI, nr. 1–2, 1936, p. 1.

universitar; au așezat la locul cuvenit pe omul cuvenit”¹²⁰. Aceleași cuvinte de laudă le are autorul și la adresa lui Gheorghe Doroftei, primarului Sucevei, din anul 1934, în timpul căruia localitatea „dobândește o minunată schimbare la față”¹²¹. În același timp, numeroase sunt semnalele de alarmă despre dezinteres, delăsare și proastă gospodărire a patrimoniului provinciei, așa cum s-a întâmplat în unele locuri în perioada interbelică. În articolul *Ni se dărâmă monumentele istorice!*¹²², Leca Morariu scria despre această situație. În „țara clasică a trecutului românesc”, lăudată și de italianul G. B. Angioleti, fiindcă „nicăieri pe pământul românesc nu se află, pe un spațiu atât de mic, atâta bogăție de istorie românească, atâta bogăție de amintiri scumpe ale trecutului nostru”, cum scria D. Onciul, se produceau fapte care indicau lipsa respectului pentru trecutul acestei provincii. În articol se scrie despre faptul că „vandalii” furau pietrele de la Zamca, din Suceava, că vântul a distrus acoperișul de la aceeași construcție. La Mănăstirea Humorului pictura exterioară era expusă intemperior, la trei pilaștri dinspre pridvor. La Mănăstirea Sucevița bolta ușii din pronaos era crăpată. La Vatra Moldoviței mănăstirea a rămas fără împrejmuire și cirezile satului foloseau aceste locuri pentru siestă. Autorul articolului mai arată și că aici a dispărut chenarul gotic¹²³, care se mai vedea încă în anul 1920.

În epocă au avut loc numeroase dezbateri despre rostul tinerilor. În articolul intitulat *Între autohton și Homo Americanus* (nr. 5/1936), Al. Ionescu își ridică glasul, alături de P. Comarnescu, pentru a impune ideea că datoria tinerilor trebuia să fie: „mai multă prudență, mai multă muncă interioară, tăcută”¹²⁴, pentru că prea „ne cunosc ceilalți posibilitățile vane”, nelăsând celorlalți nicio posibilitate de surpriză.

De asemenea, s-a dezbătut mult în epocă despre înțelesul noțiunilor *Bucovina* și *bucovinean*. Unii, la fel ca și Ion I. Nistor, considerau că păstrarea acestor denumiri ar fi nepotrivită după 144 de ani de stăpânire austriacă. Același lucru îl făcea și Tiberiu Crudu, care se întreba: „De ce dumneavoastră, bucovinenii, sunteți atât de ruginiți, încât mai țineți la deochiatul atribut (austriac) Bucovina, bucovinean?”¹²⁵. În cuvântul rostit la Teatrul Național din Cernăuți, din 10 aprilie 1937, de către Leca Morariu „întru sărbătorirea muzicianului bucovinean Alexandru Zavulovici”¹²⁶, se răspunde că această încercare ar fi zadarnică după ce „doi zbrehui” i-au închinat invocări precum „Dulce Bucovină, / Veselă grădină” sau „N-oi uita vreodată, dulce Bucovină, / Geniu-ți romantic, munții în lumină, / Văile în flori”. Cei doi „zbrehui” invocați erau Vasile Alecsandri și Mihai

¹²⁰ Idem, anul IX, nr. 2–3, 1934, p. 77.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Ibidem*, p. 78.

¹²³ *Ibidem*.

¹²⁴ Idem, anul XI, nr. 5, 1936, p. 243.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ Leca Morariu, *Răspântie bucovineană*, în Idem, anul XIII, nr. 6, 1938, p. 188.

Eminescu. Cât privește noțiunile de „Bucovina și mentalitatea bucovinismului”¹²⁷, acestea nu pot fi atât de „odioase”, pentru că numai 143 de ani a durat martiriul Bucovinei robite, „răzlețită” de „trupul României slobode”, de aceea bucovinenii nici nu prea făceau uz de „deșănțatul cuvânt «Vechiul Regat»”¹²⁸. Pentru că „vechi”, „învechit” poate fi un peiorativ cu înțelesul de „învechit în rele”¹²⁹. În același timp, cei 143 de ani de stăpânire austriacă („de robie”) au altoit, „alături de restriște, și o foarte compensatoare destoinicie, încât e cazul dictonului că porecla se transformă în renume și că-n atributul de bucovinean subzistă o foarte prețioasă virtualitate: e tradiția muncii dezinteresate, tradiția desăvârșitei abnegații în semnul binelui obștesc și al neamului. Sub maștera stăpânire străină de ieri, când pe toate cărările activării românești ni se puneau bețe în roate era firesc lucru ca Măria Sa Inițiativa Particulară să intervină foarte curând și foarte intensiv. Crâncena școală a dezmoștenirii ne-a deprins pe noi bucovinenii, ca și pe ceilalți români robiți – Ardealul, Banatul, în minimă parte chiar Basarabia – de a ne constitui în străjeri ai neamului”¹³⁰.

În nr. 4/1939 al revistei „Făt-Frumos” este prezentat cuvântul lui Leca Morariu la inaugurarea Institutului de Literatură de pe lângă Universitatea din Cernăuți. Această instituție era rezultatul unui mers firesc al evenimentelor culturale și științifice din capitala Bucovinei, mai cu seamă din Seminarul român de literatură modernă și folclor, care a luat ființă în anul 1921. La acestea se adaugă seria de fascicule cu antetul *Universitatea „Regele Carol al II-lea” Cernăuți, Seminarul român de literatură modernă și folclor*, deschisă de publicația lui Tr. Cantemir, *Ciripiri cirebire*, Cernăuți, 1935. Până în anul 1939 au fost publicate 24 de fascicule, cu 552 de pagini, ai căror autori sunt Tr. Cantemir, C. Nastasi, P. Iroaie, Em. Haivas, Aurel A. Mureșanu (Brașov), Ion Armean (Sibiu), Láslo Gáldi (Budapesta), Tiberiu Crudu și, postum, Petre Ispirescu. De menționat că fasciculele au fost publicate doar cu o subvenție de 10 000 de lei primită de la Facultatea de Filosofie și Litere, restul cheltuielilor fiind acoperite prin munca proprie a membrilor Seminarului și prin desfacere. Pentru că numărul celor care doreau să se asocieze acestei activități științifice a crescut în anul 1938, șase fascicule au apărut sub emblema Seminarului și două sub cea a Institutului de Literatură. Alte zece fascicule erau, la data inaugurării, pregătite pentru publicare. Urmau să fie publicate două monografii despre T. V. Stefanelli, una despre S. Fl. Marian și una despre Tudor Pamfile¹³¹.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ *Ibidem*, p. 189.

¹²⁹ *Ibidem*.

¹³⁰ *Ibidem*. Pledoaria lui Leca Morariu e întărită de versurile lui Gustav Falke, din poezia *Rugăciune*, traduse inspirat de Nicu Dracea: „O, Doamne, lasă-mă flămând, / Prinosul moleșește! / Trimite-mi dușmanii rând pe rând, / Căci lupta oțelește”.

¹³¹ Idem, anul XIV, nr. 4, 1939, p. 75.

Conform statutului, puteau fi membri ai Institutului studenții din anul IV și absolvenții cu studii universitare cu o pregătire științifică adecvată. În ședințele Institutului puteau fi admiși cei participanți (la prezentarea de lucrări), membrii activi erau aceia care prezentaseră cel puțin trei lucrări iar membrii onorifici, cei care s-au distins în activitatea științifică și culturală în acord cu obiectivele Institutului de Literatură. Acesta avea să se întrunească o dată pe lună, în prima joi, la orele 18,00 și în ședințe extraordinare dictate de diverse circumstanțe, de câte ori era cazul. La inaugurare, Leca Morariu propunea, în numele conducerii Institutului, ca rectorul Ion I. Nistor să primească a fi membru de onoare al acestuia, pentru întreaga sa contribuție la dezvoltarea culturii în Bucovina și susținerea „Junimii literare”. Dintre scrierile istoricului erau amintite: *Un capitol din viața culturală a românilor din Bucovina*, *Istoria Bisericii din Bucovina*, *Continuarea vechilor tradiții literare moldovene din Bucovina*.

Deschiderea oficială a fost urmată de vernisarea expoziției care cuprindea periodice din Bucovina, vechi tipărituri românești (*Carte românească de învățătură*, a mitropolitului Varlaam, 1643), literatură românească în primele ediții (Ioan Molnar, *Retorica*, 1798), vechi manuscrise (*Floarea darurilor*, *Carte românească de învățătură – Pravilelele împărătești*, ale lui Vasile Lupu, din 1646, *Codicele Pătrăuțean*, 1787 etc.), alte tipărituri vechi (*Historia transsubstantionis Papalis*, Breme, 1678), autografe, fotografii și piese etnografice¹³².

Redacția periodicului „Făt-Frumos” își face o datorie de onoare în a omagia, în nr. 3/1940, prin articolul semnat de Victor Morariu, pe Matthias Friedwagner, la vârsta de 80 de ani. Acesta a fost romanist al Universității din Cernăuți, filoromân „nu numai prin specialitate”, culegător al folclorului românesc din Bucovina. S-a bucurat de prețuirea multora dintre intelectualii români din Bucovina și din Regat. A câștigat inima românilor bucovineni când, participând la un „comers” al „Junimii”, în calitate de rector al Almei Mater Francisco-Iosefine, afirma: „Și dacă vi se spune că trăgeți cu ochiul spre România, puteți să răspundeți liniștiți: nu tragem cu ochiul, ci privim!”¹³³. Sistematic în tot ceea ce făcea, de la filologie până la folclor, a colaborat, între alții, cu Alex. Voevidca, Vasile Burduhos pentru a imprima pe fonograf colecția de cântece populare pe care avea să o publice cu sprijinul Regelui Carol al II-lea, dar a cărei apariție nu apucat să o vadă. La 19 aprilie 1940, M. Friedwagner a fost comemorat în ședința Academiei Române de către C. Rădulescu-Motru, președinte al acestui înalt for științific. Mesajul de rămas bun al lui Friedwagner, transmis lui I. E. Torouțiu, prin fiica sa Irmgard von Frauendorfer, a fost acesta: „Leben Sie wohl! Es lebe der König, es lebe Rumänien!”¹³⁴.

Începând din anul 1938, rubrica dedicată vieții sociale din periodicul cultural „Făt-Frumos” nu mai are consistența de dinainte de instaurarea regimului autoritar

¹³² *Ibidem*, p. 78.

¹³³ *Idem*, anul XV, nr. 3, 1940, p. 106.

¹³⁴ *Ibidem*, p. 107.

al lui Carol al II-lea. Consemnările la aceasta rubrică, dacă există, nu mai au tonul polemic de până atunci. În această situație trebuie să aducem în atenția cititorului tonul optimist pe care redacția îl degaja prin articolul *Prind a înțelege*¹³⁵. Pornind de la articolul lui Pamfil Șeicaru (cel ce dusesse adevărate campanii împotriva Teatrului Național din Cernăuți, până la desființarea acestuia, și care, prost informat fiind de corespondenții din zonă, nu a avut o atitudine potrivită față de specificul Bucovinei în Regatul României), din „Curentul”, X, nr. 3 284, redacția citează: „N-am înțeles, n-am vrut să-i înțelegem pe românii din noile ținuturi. Am plimbat o suficiență flecară, am crezut că facem politică națională prin concluzii pripite și soluții zănatice, niciun singur moment n-am examinat, cu seriozitate, problema sporirii potențialului românesc în noile ținuturi”¹³⁶. În același articol, relativ la chestiunea supusă atenției noastre, cel care semnează cu inițialele „T.M.C.” scria cu amar: „Ceea ce mi-a fost dureros să constat, ca și când aș avea eu partea mea de răspundere, este lipsa de înțelegere a Bucureștilor, opacitatea centrului față de problemele naționale din noile ținuturi. După 18 ani de la Unire să fii constrâns la unele penibile constatări – iată ceea ce poate să nu impună o reacțiune politică”¹³⁷. Numai că reacția acesta era una firavă și târzie. Evenimentele sfârșitului perioadei interbelice aveau să impună o altă ordine a priorităților, având ca final prăbușirea granițelor României – una dintre ele chiar pe teritoriul Bucovinei – și intrarea acesteia în cel de al Doilea Război Mondial.

Ultimul număr (4–6, iulie–decembrie 1940) al revistei „Făt-Frumos”, pe care l-am putut cerceta în Biblioteca Institutului „Bucovina” al Academiei Române, ne indică vremurile de restriște prin care trecea țara și Bucovina. Redacționalul se intitulează *Tot înainte!* și el glăsuiește despre „Marea dreptate”¹³⁸, despre „biruința scrisă nouă până la capăt”¹³⁹. Redacția refugiată, în urma evenimentelor din iunie 1940, inaugurează o *Arhivă a Bucovinei refugiate*, în care să fie publicate materiale diferite (știri, statistici, fotografii, foi volante, afișe, pagini literare) „privitoare la Golgota noastră”¹⁴⁰. Ultimele două pagini ale revistei sunt dedicate evocării lui Peter Tomaschek, care a murit la 10 decembrie 1940, la vârsta de 58 de ani. Acesta, pedagog, filoromân, germanist la Liceul din Siret, a refuzat să părăsească România. Profesorul Tomaschek a avut contribuții importante la cunoașterea originii lui Mihai Eminescu, a istoriei și culturii armenesti și a istoriei orașului Siret, a Margaretei Mușata și a lui Sas-Vodă. A alcătuit un proiect vizionar de federalizare a Europei, fapt pentru care a fost printre cei propuși de către Parlamentul României pentru Premiul Nobel pentru Pace. În anul 1940, în lunile

¹³⁵ Idem, anul XII, nr. 9–12, 1937, p. 224–225.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Ibidem*, p. 225.

¹³⁸ Idem, anul XV, nr. 4–6, 1940, p. 107.

¹³⁹ *Ibidem*.

¹⁴⁰ *Ibidem*, p. 115.

iunie și iulie, a fost membru al Comisiei româno-ruse care a discutat chestiunile litigioase ce au apărut în urma ultimatumurilor sovietice din 1940.

Privită în evoluția sa, de la apariție, din 1926 și până în anul 1940, revista „Făt-Frumos”, prin conținutul său cultural, științific și literar, se constituie într-o veritabilă sursă de informații pentru înțelegerea situației Bucovinei și a bucovinenilor din perioada interbelică. Publicația ne oferă o perspectivă asupra raporturilor dintre centru și provincie, respectiv dintre Bucureștii administrativ și politic și Bucovina reunită cu Țara, în anul 1918. Din cele prezentate descoperim că aceste raporturi nu au fost pe deplin armonioase, bucovinenii simțindu-se dezamăgiți, uneori, că speranțele lor nu au fost materializate la nivelul așteptărilor. Constatăm că, nu de puține ori, unii dintre cunoscuții oameni de cultură sau de presă, cu rol important în formarea curentelor de opinie în epocă, nu au înțeles specificul Bucovinei. Altfel, revista „Făt-Frumos” a fost o tribună care a contribuit la punerea în practică a aspirațiilor bucovinenilor, formulate la Unirea din 1918.

SITUAȚIA DIN BUCOVINA INTERBELICĂ REFLECTATĂ ÎN PERIODICUL CULTURAL „FĂT-FRUMOS” (1926–1940)

MARIAN OLARU

Die Situation der Bukowina in der Zwischenkriegszeit widerspiegelt im kulturellen Periodikum „Făt-Frumos” (1926–1940)

*(Zusammenfassung)**

Aus der Perspektive ihrer Entwicklung – vom Erscheinungsjahr 1926 bis 1940 – betrachtet, bildet die Zeitschrift „Făt-Frumos” eine authentische Informationsquelle, die für das Verstehen der Lage der Bukowina und der Bukowiner in der Zwischenkriegszeit wichtig ist. Die Zeitschrift präsentiert die Verhältnisse zwischen Zentrum und Peripherie, bzw. zwischen Bukarest als Verwaltungssitz und politisches Zentrum und der 1918 mit dem Rumänien vereinigten Bukowina. Es geht aus der Darstellung des Verfassers hervor, dass diese Verhältnisse nicht immer übereinstimmend waren: die Bukowiner fühlten sich oft enttäuscht, dass ihre Erwartungen nicht völlig verwirklicht wurden. Weiter wird es festgestellt, dass Persönlichkeiten der Kultur und der Presse, mit wichtiger Rolle und von grossem Einfluss in der Öffentlichkeit der Epoche, das Spezifikum der Bukowina nicht verstanden. In diesem Sinne war es die Zeitschrift „Făt-Frumos” diejenige, die als Sprachrohr der 1918 von den Bukowinern ausgedrückten Wünschen funktionierte und zur Verwirklichung derselben beitrug. In der vorliegenden Studie werden die kulturellen Hauptinstitutionen der Provinz (Theater, Konservatorium, Universität, Kulturpresse) in der Periode 1926–1940, sowie den Beitrag einiger damals sehr bekannten Bukowiner zur einer aktiven und spezifischen Integration der Bukowina in das Grossrumänien präsentiert.

Schlüsselwörter und -ausdrücke: Kultur, Kulturpresse, Multikulturalität, politische Parteien, Vereinigung, Nationalstaat, Zentrum, Peripherie, Bukowina, kulturelle Minderheiten.

* Traducere: Ștefănița-Mihaela Ungureanu.